



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

CRIZA ISTORIEI, CRIZA POEZIEI. TĂCEREA UNEI GENERAȚII

Cercetător postdoctorat: Prof. univ. dr. Sorin IVAN

Facultatea de Științe Sociale, Politice și Umaniste

Universitatea Titu Maiorescu din București

(Email: sorivan@gmail.com)

Deceniul al cincilea creează un vast cadru social, politic și ideologic în care istoria se reflectă dramatic în destinul unei generații întregi de scriitori. Dacă în alte epoci, evoluția literaturii și, în general, a culturii se desfășoară într-un grad mai mare sau mai mic de libertate în raport cu sistemul politic, în anii '40, soarta literaturii și a celor care o scriu este strâns legată de mișcările de pe scena istoriei. Vorbim de un deceniu tragic, al celor mai mari crize din istorie. Prima parte stă sub semnul nefast al celei de-a doua conflagrații mondiale. A doua, în jumătatea de est a Europei, sub cel al instaurării comunismului, care, în spațiul românesc, continuă genocidul războiului, distrugând elitele, societatea și individul. În lupta ei pentru afirmarea unei noi mentalități în cultură și a unei noi viziuni a literaturii, noua generație care se afirmă în câmpul literelor are de înfruntat, în primii ani ai deceniului, dictatura și cenzura militară. După terminarea războiului, lupta pentru înnoire se schimbă în luptă pentru supraviețuirea culturii dusă cu un regim nou, ale cărui obiective devin tot mai clare: distrugerea unei țări și înrobirea ei ideologică. Autorii acestei generații cad victimă, rând pe rând, într-o formă sau alta, noii orânduiri. O întreagă generație de insurgenți care visau înnoirea literaturii și afirmarea unui nou canon estetic este destructurată, anihilată, desființată. Procesul de schimbare pe tărâm literar început de ei sub un impetuos suflu al înnoirii, cu o debordantă energie iconoclastă, sub auspiciile unor elanuri mesianice proiectate în viziunea unui nou umanism, se încheie odată cu atingerea supremației de către dictatura noii ideologii. O tăcere tragică, de două decenii, se întinde peste o întreagă generație și peste literatura română. O sincopă istorică impusă de regimul totalitar scoate literatura noastră din ritmul sincronizării



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

ACADEMIA ROMÂNĂ

sale cu marile literaturi europene. Generația deceniului cinci devine generația pierdută a literaturii române. Cu ea, literatura noastră pierde șansa procesului de înnoire care o sincroniza cu evoluțiile din literaturile occidentale, a deschiderii europene și universale. Ieșirea literaturii din bucla nefastă a istoriei, din anii '60, echivalează cu întoarcerea ei în timp, cu 20 de ani înainte, în epoca în care procesul înnoirii tocmai începea sub auspiciile unei generații de entuziaști în fața viitorului. Un viitor care îi va trăda înainte de a veni.

Liderul unei generații și servituile istoriei

Când apare revista *Albatros*, în martie 1941, **Geo Dumitrescu** are 21 de ani. Publicase sporadic în reviste precum *Cadran*, *Prepoem*, *Curentul literar*, în intervalul 1939-1941, epoca sa de început literar. Debutul editorial și-l face însă în 1941, în octombrie, cu placheta *Aritmetică*, semnată Felix Anadam. La debut, revista *Albatros* era deja trecut. Deși nu are încă un volum publicat, deci nu se întemeiază decât pe câteva poeme publicate în periodice și, mai ales, pe proiecte, tânărul are idei literare, peste care tronează ideea generală că ceva trebuie schimbat în câmpul mentalității estetice și al poeziei românești. Astfel ia naștere ambiția de a polariza energiile literare ale tinerilor care, ca și el, încercau să intre, cu producțiile lor, în cetatea literelor într-o publicație nouă, altfel decât ce exista în cultura autohtonă de la începutul deceniului cinci. Revista *Albatros*, An I, Nr. 1, „Bilunar pentru literatură”, 10 Martie 1941, cum stă scris pe frontispiciu, apare ca o provocare a tinerilor care vor să-și facă simțită vocea în spațiul culturii și al literaturii. Deși nu are un program clar definit, revista crește de la număr la număr și începe să se afirme ca o publicație substanțială, polemică, incisivă, care se desparte de mentalitatea literară comună, privilegiază valoarea autentică, promovează noutatea, experimentul, deschiderea spre noi forme estetice într-un context cultural european și internațional. Programul revistei se cristalizează din mers, în timp ce autorii înșiși își definesc opțiunile literare și direcția estetică înspre care vor să se îndrepte. Ca inițiator al Proiectului *Albatros*, Geo Dumitrescu este liderul mișcării care prinde astfel contur. Zborul *Albatrosului* este frânt însă odată cu cel de-al șaptelea număr, din 15 iunie 1941. Al optulea, gata de tipar, nu mai apucă să apară, pentru că istoria se precipită: pe 22 iunie, România intrase în război, gradul de alertă și vigilență al autorităților și al cenzurii crescuse. Timpul „nu mai are răbdare” – vorba unuia dintre membrii generației, prieten cu Geo Dumitrescu și cu ceilalți, Marin Preda – cu tinerii insurgenți, care vor să schimbe starea de lucruri în cultură. Tentativa de a transfera experiența *Albatros* la o publicație existentă, *Gândul nostru*, care prezenta afinități ideologice cu defunctul proiect, are succes un singur număr, 11, din 1 noiembrie 1942. Barierea cenzurii se dovedește, în continuare, inexpugnabilă pentru ideile tinerilor reunite într-o formulă periodică. Fără un



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

proiect editorial comun, grupul inițial se risipește și foștii lui membri își continuă individual promovarea ideilor. În lipsa unui mediu de exprimare cu direcție, unii își pierd identitatea și, cu timpul, dispar din orizontul literaturii. Geo Dumitrescu nu renunță însă la proiectele care îl consacraseră rapid ca lider și mentor al unei generații care se trezea la o conștiință estetică proprie. O primă reușită notabilă este volumul *Aritmetică*, din toamna lui 1941, care oferă fundamentul literar necesar ideilor lui antiestetice. În anii care urmează, dezvoltă o intensă activitate publicistică în câmpul culturii, devenind o prezență constantă a presei, un condei incisiv, prin excelență polemic. În fapt, autorul continuă în publicații precum *Timpul*, *Ecoul*, *Universul literar*, *Fapta*, *Victoria*, *Tinerețea*, *Revista literară*, *Revista Fundațiilor Regale*, *România liberă*, *Flacăra*, *Almanahul literar* și altele ceea ce începuse la *Albatros*. O nouă plachetă de poezii, intitulată *Pelagră*, este gata să apară, la un interval de doi ani de prima, în toamna lui 1943, dar este interzisă de cenzură. Poemele vor fi recuperate în volumul *Libertatea de a trage cu pușca*, din 1946, care include și ciclul din 1941, *Aritmetică*. Cartea a primit Premiul Scriitorilor Tineri de la Editura Fundațiilor, fiind titlul care îl va consacra pe poet în poezia românească, emblematic pentru opera sa poetică.

Geo Dumitrescu își continuă activitatea în presă, ca redactor la ziarul *Victoria*, între 1944 și 1946, apoi ca redactor și redactor-șef adjunct la *Flacăra*, din 1947. În perioada 1946-1950, este inspector în Direcția Generală a Teatrelor. Având înclinații de stânga, poetul aderă la ideologia noului regim și devine un om de încredere al acestuia. De pe poziția pe care o are la *Flacăra*, ajunge să fie o voce autoritară a ideologiei oficiale, un lider de opinie, un director de conștiințe, care îndrumă pe scriitori pe calea trasată de noul regim. Iar calea indicată de noua orânduire, al cărei purtător de cuvânt, în această perioadă, poetul se face, este cea a realismului socialist. În spiritul vocației sale de magistrat, pe care și-o exersase la începutul deceniului, poetul îi învață acum pe ceilalți ce și cum să scrie, cum să se pună în slujba cauzei noii orânduiri. Rostul însuși al literaturii este acela de a spijini edificarea unei lumi mai bune în termenii viziunii regimului comunist. În ceea ce privește propria activitate literară, poetul nu mai scrie nimic între 1946, de la apariția *Libertății de a trage cu pușca*, până în 1963, când revine, în lumea literară, cu *Aventuri lirice* (volum care reia și placheta anterioară de versuri). Se dedică însă activității publicistice, conduce *Flacăra*, *Almanahul literar* (editat la Cluj, se va transforma în *Steaua*), *Iașul literar*, la sfârșitul deceniului cinci și în următorul ("obsedantul deceniu", după o expresie a lui Marin Preda, care a devenit emblematică pentru dogmatismul realist-socialist și pentru proletcultism), și *România literară* (transformată din *Gazeta literară*), între 1968 și 1970. În perioada dogmatismului cultural, poetul – fostul rebel, care se ridica împotriva stării de fapt și a ordinii prestabilite în numele libertății de conștiință și de expresie – publică articole de atitudine și direcție,



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

reportaje în slujba noii ordini politice, campanii de presă pentru îndreptarea scriitorilor ieșiți în afara liniei oficiale și chiar poeme: *Trăiască Republica* (1948), *Columna libertății* (1964). Un caz semnificativ îl reprezintă atitudinea luată de poet față de nuvela *Ana Roșculeț*, a lui Marin Preda, acuzată de naturalism. În sprijinul tezei publică o scrisoare ”primită” (foarte probabil compusă în redacție) de la o muncitoare de la Filatura Română de Bumbac („tov. Pagu”), care face recomandări prozatorului privitoare la cum și de unde să-și aleagă personajele feminine, în ideea de a promova conștiințe înaintate, modele pentru clasa muncitoare. Iată un citat din textul cu pricina: „Dar cauzele greșelilor din «Ana Roșculeț» sunt mult mai adânci și modul în care e tratată tema sa oglindește deficiențe în însăși concepția sa ideologică, lucru ce poate reieși clar din analiza desfășurării acțiunii în nuvelă. Lipsurile țin de o anumită poziție a autorului față de tema sa, față de eroii săi, față de rostul întregii sale nuvele. Discutând, în partea a doua a articolului, problema eroului pozitiv, problema spiritului de Partid, în condițiile cărții, vom analiza ceea ce este incompatibil cu metoda realismului socialist, vom merge mai aproape de rădăcinile acestui funest și reacționar naturalism, care, de altfel, nu amenință numai muncă și creșterea autorului «Anei Roșculeț», ci constituie o amenințare pentru mai multe dintre condeiele noastre mari și mici.”¹. Cu timpul, după depășirea perioadei dogmatice, Geo Dumitrescu își restrânge din ce în ce mai mult aria activității jurnalistice, limitându-se la rubrica de corespondență cu cititorii *Atelier literar*, care apare, pe rând, în *Contemporanul*, *România literară*, *Luceafărul*, *Flacăra*. În cadrul acesteia, răspunde celor care bat la poarta poeziei și le dă sfaturi, în general cu har, farmec literar și bune intuiții estetice. Fusesse, nu întâmplător, liderul unei generații care își propusese schimbarea la față a poeziei românești. După 1970, poetul se retrage definitiv din viața publică și migrează la Sinaia, la Cabana *Cumpătul*, a scriitorilor, de unde își susține rubrica. De la *Aventuri lirice*, din 1963, mai publică: *Nevoia de cercuri* (1966), *Jurnal de campanie* (1974), *Africa de sub frunte* (1978), *Versuri* (1981), *Aș putea să arăt cum crește iarba* (1989), *Libertatea de a trage cu pușca și celelalte versuri* (1994), *Câinele de lângă pod* (1997), *Poezii* (2000, ediție completă și definitivă). În general, cu câteva excepții notabile, majoritatea reiau și reorganizează ciclurile mai vechi, fără a aduce noutăți în opera poetului. Geo Dumitrescu moare în 2004, în singurătate, uitare și amărăciunea provocată de mizeriile tranziției: casa îi fusese retrocedată și trebuise să se mute într-un apartament de bloc, la peste 80 de ani. El, cel care trăsesse cu pușca în poezie, care căzuse, el însuși, ”subt vremi” și sub farmecele otrăvite ale unei ideologii dezumanizante, dar, ulterior, se înțeleptise făcând apel la reclusiune și tăcere, se confrunta, din nou, la ieșirea din scena existenței, cu servituțile absurde ale istoriei.

¹ Geo Dumitrescu, *Pentru ascuțirea vigilenței în lupta împotriva naturalismului (Pe marginea nuvelei «Ana Roșculeț»)*, Flacăra, III, nr. 12, 25 martie 1950, p. 2, și nr. 13, 1 aprilie 1950, p. 2



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Un poet martir – Constant Tonegaru

Poetul Constant Tonegaru este un caz cu totul aparte al generației pierdute. Născut în 1919, la Galați, este fiul unui jurist, ofițer de marină și poet, Constantin Tonegaru, personaj pitoresc și înclinat spre extreme, autorul unei crime pasionale. Tânărul crește dezordonat, fără repere ferme, cu frustrările unei existențe ingrate, suportând represalii din partea unui tată sever, în urma divorțului. Viitorul poet este crescut de mamă, de condiție bună, dar confruntată cu situații-limită ale existenței, inclusiv aceea de a fi îngrijitoare într-un hotel de la Gara de Nord. În privința formării, urmează primii ani de liceu în București, nu-și termină studiile liceale și se dezvoltă ca autodidact, citind, pasionat de literatură, și audiind, la începutul anilor '40, cursurile lui G. Călinescu la Facultatea de Litere și Filosofie. Debutează în *Expresul din Brăila*, în 1942, cu poezia *Nocturna fluvială* și continuă cu poezii tipărite în *Bacăul*, *Preocupări literare* și alte publicații. Se afirmă ca poet boem, atipic, el însuși un personaj pe scena vieții și a poeziei, prieten cu Dimitrie Stelaru, a cărui viziune asupra vieții o împărtășește, cel puțin o vreme, și cu alți poeți, colegi de generație: Mihail Crama, Mircea Popovici, Pavel Chihaia etc. Îndrăgostit, poetul simulează, la un moment dat, sinuciderea, fapt care îi scandalizează pe cunoscuți. O perioadă, în căutarea unui suport de subzistență, este hamal în portul Constanța, împreună cu Stelaru și Chihaia. Publică în revista *Kalende* și frecventează cercul din jurul acestei reviste, sub autoritatea lui Vladimir Streinu. Criticul joacă, de altfel, rolul de mentor în formarea estetică a tânărului poet. În 1945, îi apare placheta de versuri, *Plantații*, la Fundația Regală pentru Literatură și Artă, premiată de Comitetul pentru premiera scriitorilor tineri al Fundației. Titlul original, rectificat în mod pitoresc de Miron Radu Paraschivescu, fusese *Plantația de cuie*, precum titlul poemului emblematic al volumului. În 1946, poetul care își conturase deja identitatea lirică participă la reuniunile Cenaclului *Sburătorul*, în epoca postlovinesciană, conduse de Felix Aderca.

După instaurarea regimului comunist, ia parte, în 1945, alături de Vladimir Streinu, Iordan Chimet, Pavel Chihaia, Père Barral, secretarul Nunțiatunii Catolice în România, la înființarea Asociației Mihai Eminescu. Este o organizație umanitară, care are drept obiect de activitate ajutorarea intelectualilor prizonieri de regimul comunist cu alimente și medicamente obținute din Occident și distribuite clandestin către destinatari. Dat fiind scopul ei subversiv, Asociația va intra curând în conflict cu regimul. Tonegaru cade victimă unui concurs de împrejurări, ale cărui urmări vor fi decisive pentru libertatea și viața sa. Dorind să-l ajute pe poetul Teohar Mihadaș, care căuta de lucru în București și pe care îl întâlnește pe stradă, la sfârșitul lui 1948, autorul *Plantațiilor* obține un colet sosit din Occident de la secția de Cruce Roșie a Legației belgiene pe care i-l dă acestuia. Întors la Bistrița, Mihadaș dăruiește, la rândul lui, coletul liderului unui grup de rezistență anticomunistă din munți. Torturat, acela dezvăluie



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

sursa, iar, Teohar Mihadaș, silit, el însuși, să mărturisească, îl divulgă pe Tonegaru. Poetul este arestat, anchetat, torturat și condamnat la doi ani de închisoare (sentința nr. 1585 din 10 noiembrie 1949). Este închis la Aiud, unde, printre alții, îi are colegi pe Nichifor Crainic (cunoscut ca delator), Mircea Vulcănescu, Radu Gyr, Ernest Bernea. Și înainte de a fi închis, și în închisoare, se remarcă prin atitudinea demnă, prin rezistența morală, prin faptul că, deși supus la torturi, nu-i trădează pe ceilalți membri ai Asociației Mihai Eminescu. În consecință, primește regimul penitenciar cel mai sever. Constituție fragilă, suferind de stenoză mitrală congenitală, se îmbolnăvește grav de plămâni și ajunge să expectoreze sânge. La un moment dat, în detenție fiind, încearcă să se sinucidă. După doi ani la Aiud, deși mai primise un an ca pedeapsă administrativă suplimentară, în fața iminenței morții, este eliberat. La trei luni de la ieșirea din închisoare, în 1953, moare din cauza unei embolii pulmonare. Altă variantă spune că un fragment de os, în urma unei fracturi de femur cauzate de bătăile din lagăr, i se oprește în inimă. Este înmormântat la Cimitirul Sfânta Vineri, într-un loc necunoscut. În închisoare a scris poemul *Stradivarius*, o mărturie impresionantă a suferinței: "Cine a bătut în noaptea lucitoare cuie / să-și prindă haina plină de lumină? / Pe apa morții către sursa lină / viori cu gâtul ridicate suie. / Bună dimineața în struna ta – Cine poate înțelege / călătoria cu valuri la subțioară? / Ce lege neștiută vă culege / struna ușoară? / Nu vine nimeni nu mai pleacă / și-n așteptare meșterul tâmplar / din cercuri de tulpină mai cioplește oleacă / pentru auz un proaspăt mădular. / Ceva cum e antena de albină ori furnică / prin care cugetul de-a dreptul să pătrundă, / cu vântul sparte la muchii se despică / miezul să apară tânăr fremătător de undă. / Tot prin cântare a trecut la pas / prin toamnă-vară timp nedefinit / marele – voinicul – contrabas / spre locul calm de odihnit. / Suntem matrozi desprinși din lumea întreagă / o stea pătată cu pământuri rare, moi, / face podoabă cu vechi locuri din vetre, de la noi, / să înflorească pânze, corabia dezleagă." Postum, lui Tonegaru i-a apărut un volum de poeme, *Steaua Venerii* (Editura pentru Literatură, 1969, ediție îngrijită de Barbu Cioculescu), care, împreună cu placheta antumă, *Plantații*, atestă un poet important al generației pierdute și al literaturii române.

Vagabondul poeziei, Dimitrie Stelaru

Născut în 1917, mai în vârstă cu câțiva ani decât Geo Dumitrescu și Tonegaru, **Dimitrie Stelaru** este asimilat de istoria și critica literară generației deceniului cinci. Colaborator al revistei *Albatros*, prieten cu poeții tineri ai epocii (Geo Dumitrescu, Tonegaru, Corlaci, Caraion etc.), Stelaru face parte nu numai prin datele existenței, ci și prin spiritul poeziei sale din această generație. Este un fel de „senior” al mișcării inițiate de noul val de poeți, în idealurile căreia el însuși se regăsește. Colegii lui mai tineri îl adoptă imediat pentru natura lui de poet atipic, altfel decât toți ceilalți, în răspăr cu orice normă,



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

regulă ori prejudecată, de spirit liber, într-o lume sufocată de dogme. Născut într-un sat din Teleorman, Segarcea-Vale, Dumitru Petrescu (numele real) rămâne, de mic, orfan de tată, pe care nu ajunge să-l cunoască, mort pe frontul primului război mondial. Imaginea tatălui îl va urmări tot timpul, până la propria moarte, pe cel care, la început, semnează D. Orfanul sau D. Petrescu-Orfanul. O ultimă mărturie despre tatăl necunoscut lasă poetul într-un poem din ultimul său volum, apărut în anul morții (1971), *Păsări incandescente*: ”Mi s-a spus odată / că am avut și eu tată, / că s-a dus și s-a tot dus / fără vorbă să fi spus / și s-a dus ca florile / când le prind ninsorile / lăsându-mă singurel / sub ramuri de făgețel. / Făgețelul s-a uscat, / eu în lume am plecat, / de tată n-am auzit / vânturile l-au bocit. / Tânăr, tinerel, / singur, singurel, / cu fântâna morții în el.” După ce urmează trei clase la Liceul din Turnu Măgurele, în 1931, viitorul poet ajunge elev intern la Institutul Biblic de Educație Creștină de rit adventist, aflat la Stupini, Brașov, alăturându-se astfel surorii sale. Din această epocă datează primele lui exerciții poetice, sub formă de versuri religioase, pe care le publică în revista cultului adventist, *Semnele timpului*, sub semnătura Dumitru D. Petrescu. În 1935, primăvara, înainte de absolvire, tânărul poet fuge din Institut, în care nu-și regăsește așteptările, plecând în lume să-și construiască singur destinul. Începe astfel epoca debutului editorial, timpuriu, destul de nebulos, care înregistrează, mai multe plachete: *Melancolie* (1935), *Abracadabru* (1937), *Preamărirea durerii* (1938), semnate D. Orfanul. După spusele autorului, ar fi existat și altele: *Blestem*, *Cerșetorul*, al căror an de apariție nu se cunoaște, *Cetatea de marmură* (1939), *Vagabondul* (1941), *Trecerea* (1942), despre care nu se știe nimic, rămânând o enigmă a operei lui. Poetul își vinde singur plachetele de versuri, ca un comis-voiajor al poeziei, apariție exotica și bizară prin restaurantele Capitalei. Într-o astfel de expediție îl întâlnește pe Eugen Jebeleanu, care face cunoștință cu poezia lui și este impresionat de ea (”Poezie, marcată de gheara de azur a Himerei și de aceea cenușie a suferinței”, *Mare incognitum*, p. VI). El este cel care îi schimbă numele poetului în *Dimitrie Stelaru*. Volumul care lansează noua identitate poetică este *Noaptea geniului*, din 1942, emblematică pentru poetica și poezia lui Stelaru.

Poetul duce o existență dezordonată, de vagabond, care bate cârciumile, fără adăpost și fără căpătâi, doarme pe maidane și în gări, trăind la voia întâmplării. Boem, bețiv, *paria* al societății, Stelaru e un *picaro* modern, mânat de un puternic simț al aventurii. Rătăcește ca un dezmoștenit al sorții, face tot felul de munci prin țară ca să-și câștige pâinea. Este pe rând: lucrător sezonier, zilier, profesor meditator la Sighișoara, hamal în portul Constanța (împreună cu Tonegaru și Chimet), miner la Petrila, salahor la Bacău, muncitor pe șantierul de la Bicaz (din nou cu Tonegaru). Este și închis, acuzat că a furat niște bani (vezi poemul *Cântec de neguri*, publicat în *Albatros*, nr. 1, la primul nivel al lecturii: „Dormiți, temnicerilor, dormiți...”), pe care, de fapt, nu-i furase el; în fața judecătorilor, se justifică



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

spunând că i-a furat ca să-și facă statuie. Între altele, Stelaru este autorul și eroul unui mare scandal din epocă. În 1942, își regizează moartea, anunțându-și sfârșitul printr-un necrolog în ziarul "Semnalul". Se creează o puternică emoție publică, în presă apar articole *in memoriam*, elogioase, pline de compasiune, Banca Națională face o donație de 2000 lei și se deschide o listă de subscripție pentru mama celui plecat prea devreme, regretat de toți. O farsă stelariană care arată tipul uman al poetului, înclinat spre gesturi extreme, pendulând între umilință și sfidare, între depresie și exaltare, dar și ipocrizia și duplicitatea contemporanilor. Între timp, acest vagabond al vieții și al poeziei, adulat de unii, în special de autorii tineri, care văd în el un mare poet, respins de alții, care îl receptează ca pe un cabotin și un farsor, își transcrie bizarele revelații în noi poeme. Prin 1942, ajunge la cenaclul *Sburătorul*, unde, prin prezența lui ciudată, contrariază pe toată lumea. Prima întâlnire este memorabil descris de amfitrion, Eugen Lovinescu: "Acum vreo doi ani mă trezii la ușa apartamentului meu cu o mogâldeață de om sgribulit în întuneric, neștiind sau neîndrăsnind să sune. Îl invitai să intre; nimerise tocmai la una din ședințele duminicale. Îl întrebai de nume; era un poet din care nu citisem încă nimic. În birou, prezența lumii și a luminii îl surprinse neplăcut, ca pe o pasăre de noapte intrată fără să vrea pe fereastră; grăsun și cenușiu se anină de marginea unui scaun cum s-ar spânzura un liliac de grinda tavanului; la câteva întrebări răspunse mormâind nearticulat, cu gesturi de repingere. Îl poftii să-și scoată trenciul; ținându-l ca o comoară cu amândouă mâinile, el mormâi din nou fără să-l înțeleg."² Marele critic vede în el un poet autentic, căruia îi salută apariția în lumea poeziei românești, în prefața pe care i-o face plachetei *Ora fantastică*, din 1944, intitulată *O planetă de poet nou*. În 1946, publică un nou volum de poezii, *Cetățile albe*, ultimul, înainte unei lungi tăceri, care durează până în 1963, aproape două decenii. Revine în lumea poeziei cu *Oameni și flăcări* (1963) și continuă cu *Mare incognitum* (1967), *Nemoarte* (1968), *Coloane* (1970), *Înalta umbră* (1970), *Păsări incandescente* (1971), care reiau, reorganizează poeme și cicluri din volume anterioare, dar aduc și poeme noi. În planul existenței reale, poetul își continuă tribulațiile boeme, ca o pendulare continuă între vis și realitate, printre iubiri și mariaje destrămate, într-o agitație continuă, locuind mereu în altă parte, la prieteni și cunoscuți, fără a avea un loc al lui, la Constanța, Turnu Măgurele, Bufta, București etc. Un pitoresc exercițiu de roman autobiografic, *Zei prind șoareci*, aduce date noi, explicații și dezvăluiri de la cel care le-a trăit direct. Consumat prea devreme de o viață intensă, trăită extrem, în gen poesc sau villonesc, Stelaru pleacă în lumea celestă a Poeziei în 1971, la numai 54 de ani.

² Eugen Lovinescu, *Planetă de poet nou*, prefață la volumul *Ora fantastică*, de Dimitrie Stelaru, București, Editura Prometeu, 1944, p. 7



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Libertate și moarte la Paris

Un boem din familia poetică a lui Stelaru este **Ben. Corlaci** (Benedict Corlaci), mai tânăr decât acesta cu șapte ani, născut în 1924, la Galați, ca și Constant Tonegaru. Face parte din proiectul *Albatros*, figurând pe frontispiciul revistei, alături de ceilalți membri ai grupului, în numerele duble 3-4 (10-25 aprilie 1941), 5-6 (10-25 mai 1941) și în ultimul număr, 7 (15 iunie). Publică în revistă câteva poezii emblematice pentru opera sa: *Cântec straniu* (Nr. 3-4, pag. 5), *Florăreasa* (Nr. 5-6, pag. 2), *Hipnoză* (Nr. 7, pag. 6). Scrie o poezie a tavernei și a boemei, a protestului existențial și a evaziunii, a fugii din realitate în spații exotice, reale ori imaginare. Este influențat de Stelaru, care îl fascinează și a căruia îi poartă o mare prietenie. Cu autorul *Noptii geniului* peregrinează prin cârciumi, în expediții nocturne, un mod de evaziune, prin mijlocirea alcoolului, din lumea care-i alungă pe poeți și pe care aceștia, la rândul-le, o desfid. Un poem, *Popasul nopții*, poartă motto-ul: "Lui Mitia Stelaru, Prietenul." Elemente din poezia escapistă a lui Tonegaru sau din cea antiestetică și ironică a lui Geo Dumitrescu se regăsesc și la Corlaci. Tânărul autor debutează fulminant cu placheta *Tavernale*, în 1941, la numai 17 ani, și continuă, fecund, cristalizându-și din ce în ce mai bine identitatea de poet, cu *Pelerinul serilor* (1942), *Arhipelag* (1943), *Manifest liric* (1945). Pentru cel din urmă primește premiul Editurii Forum, acordat scriitorilor tineri. Acestea sunt volumele reprezentative, care îl afirmă pe Corlaci ca poet al generației războiului și în care atinge punctul cel mai de sus al poeticii sale. Absolvă Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București în 1947. Ca poet, tace aproape 25 de ani, iar, între timp, scrie lucrări de circumstanță și face traduceri. Pe altă linie a creației lui, publică romanele *Moartea lângă cer* (1946), *Candidatul* (1950), *Cazul doctor Udrea* (1959) și *Baritina* (1965). Abia în 1969, revine cu volumul *Poezii* și continuă, în 1972, cu volumele *Poeme florivore* și *Starea de urgență* și, în 1974, cu *Arcul biologic*. Tăcerea de un sfert de secol își are explicația în însăși poezia lui Corlaci. Boema, protestul social, sfidarea, escapismul, exotismul nu sunt teme și atitudini poetice în acord cu ideologia și politica literară a noului regim. Fostul rebel, coborât din speța poezilor boemi și protestatari ai lumii, *les poètes maudits*, se îmblânzește și începe lupta pentru supraviețuire colaborând la reviste și plăsmuind scrieri dincolo de orice suspiciune a regimului.

Intră în conflict cu autoritățile și, în 1954, într-o ședință sub bagheta lui Mihai Beniuc, este exclus din Uniunea Scriitorilor. În circumstanțe încă neclare, este judecat și primește domiciliul forțat la Străulești. După o pauză impusă de reflecție pentru revenirea pe linia de conduită agreată de regim, în 1956, este reprimat în Uniunea Scriitorilor și în partid. Intră într-un con de umbră al existenței și, pentru a supraviețui, exercită meserii diverse: figurant la teatru (ajutat de Radu Beligan), chelner etc. Trăiește acut sentimentul marginalizării, din cauza tergiversării publicării cărților și a ignorării lui de către critica



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

literară. În 1975, la sfârșitul lui noiembrie, rămâne la Paris, unde urma un tratament pentru ulcer. Fostul său coleg de generație și de redacție, la revista *Albatros*, Virgil Ierunca, îl ajută să pătrundă în presa pariziană. Ca replică la decizia de a defecta din țară, încep represaliile împotriva lui, prin campanii desfășurate din străinătate și din țară. O publicație deghizată a Securității, *Europa și neamul românesc* (anul IV, nr. 42, din 1975), cu subtitlul *Foaia mișcării române pentru unitatea Europei*, îl atacă în Suplimentul ei literar, aducându-i grave acuzații, de ordin legal și moral. Poetul este acuzat că și-ar fi însușit fraudulos bani din fondurile Casei Scriitorilor, în timpul în care se afla la conducerea acesteia. De asemenea, că ar fi sedus-o pe Dorli Blaga, ceea ce a contribuit la sfârșitul marelui ei părinte. Nu în ultimul rând, i se lansează grave acuze de plagiat. Atacurile se dezlănțuie și din țară prin revista *Săptămâna*, oficina Securității, instrumentul prin care regimul își regla conturile cu cei pe care nu-i agreea, cu oponenții, cu Radio Europa Liberă și cu cei care rămăneau în străinătate. În țară, Corlaciucolaborase la *Săptămâna*, în paginile căreia avusese chiar o rubrică permanentă. Acum revista în cauză, prin condeiul înveninat al lui Eugen Barbu, își concentra tirul de insulte și calomnii asupra fostului colaborator, fugar în lumea liberă. Nu era ceva neobișnuit pentru publicația care trăia din atacuri imunde și campanii de denigrare. Între alte atacuri, rămâne unul remarcabil prin ură și forță distructivă, titrat "Un chelner la Paris" (poetul *Tavernalelor* fusese o vreme chelner la restaurantul "Cina" din București), semnat de autorul *Gropii*. Poetul nu se lasă intimidat, ci face eforturi disperate de a-și aduce și familia în capitala Franței. În acest scop, recurge la un gest extrem: în 1976, face greva foamei, pe Esplanada Trocadero din Paris, acțiune care se bucură de susținere publică, reflectată de presa franceză. În continuarea acestui gest, Corlaciucitește la Radio Europa Liberă o scrisoare adresată lui Ceaușescu, în care acuză regimul de degradarea vieții în România, de îngrădirea libertății omului și de umilirea ființei umane, și își explică opțiunea de a părăsi țara, cerând întregirea familiei sale în Occident. Scrisoarea produce un mare ecou în lumea liberă, dar și în România, sensibilizând regimul, care nu avea nevoie de scandaluri internaționale. În cele din urmă, familia lui Corlaciucprimește permisiunea de a emigra în Franța. Poetul își continuă activitatea în presa franceză, în special la *Le Figaro*, dar și la alte publicații din Paris. La un moment dat, este portar la un hotel din Capitala Franței. Moare pe neașteptate, pe 17 iunie 1981, în metroul din Paris în drumul de întoarcere spre casă. Este o moarte ciudată, care stârnește suspiciuni în Occident și acuzații de implicare formulate de presă și de Europa Liberă la adresa regimului de la București. Povestea morții lui Corlaciucrămâne învăluită în mister. Poetul care vruse, încă din prima lui plachetă de versuri, să fie liber și alesese libertatea murea astfel la numai 57 de ani. Prin el, o voce interesantă a poeziei românești tace prea devreme, când, probabil, ar mai avut ceva de spus.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Exilul intelectualului, exilul literaturii: Virgil Ierunca

Virgil Untaru este unul dintre scriitorii marcanți ai generației, un lider de opinie, alături de Geo Dumitrescu, un autor activ în linia întâi a presei culturale. De la autorul *Libertății de a trage cu pușca* – care semnase, la început, cu pseudonimul Vladimir Ierunca (apoi cu altele: Felix Anadam, Jack Vatan, Ion Călimară etc.) – își ia numele **Virgil Ierunca**, identitatea care îl consacră în cultura românească. Deocamdată, o bună perioadă, importantă pentru afirmarea în spațiul presei culturale, semnează cu numele lui. Virgil Untaru (născut în 1920, în același an cu Geo Dumitrescu) debutează la *Timpul*, în 1939, când își începe și studiile universitare. Colaborează la diverse publicații, pe teme legate de cultură, și devine un nume din ce în ce mai frecvent în presa timpului. Scribe la săptămânalul *Vremea*, unde susține rubrica literară *Caiete franceze*, despre poezii franceze ai Rezistenței. Este unul dintre membrii fondatori ai revistei *Albatros*, autor de marcă al grupului, prezent în paginile publicației cu articole substanțiale, de anvergură culturală europeană. Scribe despre James Joyce, Panait Istrati, apără cauza literaturii în fața invaziei kitsch-ului prin intermediul biografiei romanțate, reflectează la o posibilă definiție a poeziei. Este un autor cult, preocupat de lectură și de cultură, la curent cu evoluția literaturii în spațiul european, deschis către formele estetice cele mai noi. Textul despre James Joyce, foarte ancorat în actualitatea receptării din Occident a scriitorului irlandez, o probează pe deplin. De asemenea, rubrica despre poezii franceze ai Rezistenței. Parcurge experiența *Albatros* și, după încheierea acesteia, prin interzicerea oficială a revistei *Gândul nostru* (noiembrie 1942), își continuă activitatea jurnalistică la alte publicații: *Ecoul*, *Timpul*, *Kalende*, *Preocupări literare*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Vremea*, *Fapta*, *Viața românească*, *Universul literar*, *România liberă* etc. Virgil Untaru, apoi Virgil Ierunca este o prezență constantă în presa literară din România deceniului cinci, care se identifică prin abordarea intelectuală, prin exercitarea unei critici substanțiale, întemeiate pe lecturi temeinice, cu acolade permanente spre alte literaturi și culturi, și prin deschiderea generoasă către spațiul cultural european, cu predilecție către cel francez. În 1946, când evoluțiile din spațiul cultural românesc și de la nivelul societății, în ansamblul ei, generează tot mai multe semne de îngrijorare, pe fundalul instalării autoritarismului și controlului de către regimul comunist, publică în *România liberă* (an IV, nr. 6580, 30 septembrie 1946) articolul, ca un semnal de alarmă, *Există o criză a culturii românești*. Articolul stârnește reacții, creând o dezbatere în presă pe tema crizei. Ion Caraion scrie două texte incisive în care dezvoltă ideea unei crize complexe, care afectează atât cultura cât și individul: *Criza culturii românești* (*Jurnalul de dimineață*, anul VIII, nr. 579, 17 octombrie 1946) și *Criza omului* (*Jurnalul de dimineață*, anul VIII, nr. 621, 19 decembrie 1946). În 1947, Ierunca editează, împreună cu Ion Caraion, revista *Agora*, *Colecție internațională de artă și literatură*, la care participă scriitori români și străini, nume



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

dintre cele mai mari, precum Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Paul Celan, Benjamin Fundoianu, André Breton, Robert Desnos, Henri Michaux, Eugenio Montale, Christian Morgenstern, Salvatore Quasimodo, Robert Régnier, Rainer Maria Rilke, Umberto Saba, Carl Sandburg și alții, unii cu contribuții inedite, fiecare în limba originală. *Agora* constituie un proiect editorial fără precedent în cultura română, prin colaborările prestigioase, prin deschiderea internațională, prin comunicarea interculturală și dialogul polifonic între literaturi, o experiență necesară într-un timp al închiderii, al izolării din ce în ce mai mari sub presiunea regimului totalitar care începuse să se instaleze. Dar, după apariția primului număr, un eveniment cultural al literelor românești și europene, *Agora* este interzisă. O asemenea publicație, de la însuși numele ei – *Agora*, spațiu deschis al dezbaterii de idei, de exprimare literară liberă – până la programul afirmat, considerat „cosmopolit”, nu avea cum să convină autorităților care își instaurau pas cu pas dictatura. „Cosmopolitismul” a fost, de altfel, una dintre cauzele oficiale ale interzicerii revistei de către regim, alături de criticile aduse gândirii lui Stalin în articolul *Manifestul „Echinoc”*, semnat de T. Ștefănescu-Priboi.

În 1947, Ierunca primește, din partea guvernului francez, bursa Arthur Koestler și pleacă în Franța, unde și rămâne pentru tot restul vieții. Nu se știe ce s-ar fi întâmplat cu el dacă ar fi rămas în țară. Probabil că, dată fiind orientarea lui de stânga, după modelul intelectualității franceze, n-ar fi suportat represiunile regimului, cum, dimpotrivă, a fost cazul cu unii dintre colegii lui de generație (Ion Caraion, Constant Tonegaru, Teohar Mihadaș, Dinu Pillat etc.) și cu mulți alți intelectuali români. Poate că ar fi colaborat cu noua orânduire (așa cum a făcut-o, în termenii unei implicări substanțiale și pline de convingere, Geo Dumitrescu), poate ar fi parcurs un drum al tăcerii, așa cum s-a întâmplat cu mulți scriitori din generația lui. Judecând după evoluția lui, ipoteza colaborării este improbabilă. Deși intelectual de stânga, după ce rămâne în Franța, Ierunca dezavuează regimul, în fața abuzurilor pe care acesta le comite, a denaturării grosolane și criminale a ideologiei marxiste, a dictaturii și totalitarismului pe care le instaurează, și devine unul dintre cei mai acerbii critici ai comunismului din România. În Franța, este redactor la Radiodifuziunea franceză pentru emisiunile în limba română, pe teme culturale (în cadrul rubricii *Cronica ideilor*), dar și pe teme politice, activitate pe care o desfășoară în perioada 1952-1975. Începând cu 1975, devine cercetător la Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), secția de filosofie și estetică. Ajunge colaborator al postului de radio Europa Liberă, post finanțat de Congresul SUA pentru Europa de Est, unde deține două emisiuni culturale: *Actualitatea Culturală Românească* și *Povestea vorbei – pagini uitate, pagini cenzurate, pagini exilate*. De-a lungul timpului, dezvoltă o activitate prodigioasă în domeniul presei culturale: colaborează la mai multe publicații din exil, este secretar de redacție la *Uniunea Română*, ziar editat de generalul Nicolae



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Rădescu, la Paris, scrie în *România*, revista Comitetului Național Român, editată, la Washington, de Constantin Vișoianu. Editează, el însuși, reviste literare precum *Luceafărul* (1948-1949), director Mircea Eliade, *Caiete de dor* (1951-1957), *România muncitoare*, *Ființă românească* (1963-1968), *Limite*, *Ethos* (din 1973). Face o operă de popularizare a literaturii române în străinătate, prin articole publicate în enciclopedii și dicționare din Franța și Germania, precum *Encyclopedie de la Pléiade* (Gallimard, Paris, 1957, 1968), *Historie générale des littératures* (Quillet, Paris, 1961), *Dictionnaire des littératures* (Presses Universitaires de France, Paris, 1968), *Lexicon der Weltliteratur im 20 Jahrhundert* (Freiburg, Basel, Wien, 1961), *Dictionnaire du surréalisme et ses environs* (Office du Livre, Fribourg, 1982). Ierunca înființează o rubrică, *Antologia rușinii*, susținută, în timp, în mai multe publicații ale exilului, în care prezintă cazuri de intelectuali români care, lipsiți de deontologie și demnitate, cu duplicitate și servilism, au devenit colaboratori ai regimului comunist, acordându-și astfel girul, prin colaboraționismul lor, unei ideologii totalitare și unei orânduiri inumane. Virgil Ierunca scrie o carte zguduitoare, *Pitești* (prima ediție, Editura Limite, Madrid, 1981, ediția a doua, sub titlul *Fenomenul Pitești*, Humanitas, București, 1990), în care dezvăluie regimul concentraționar criminal, genocidul din lagărul de exterminare de la Pitești, în care erau internați pentru reeducare studenți considerați dușmani ai statului. În plan literar, este autor de poezie, prezent în antologia de poezie a exilului realizată de Vintilă Horia, *Poezia românească nouă* (Salamanca, 1956), și în alte culegeri. În 2001, îi apare la Editura Humanitas volumul *Poeme de exil*, care conține poeziile scrise între 1951 și 1996. După 1989, îi sunt editate, tot la Humanitas, mai multe volume, care îl apropie de publicul românesc și pe calea cuvântului scris: *Fenomenul Pitești* (1990, 2007), *Românește* (1991, 2005), *Subiect și predicat* (1993), *Dimpotrivă* (1994), *Semnul mirării* (1995), *Trecut-au anii* (2000).

Virgil Ierunca este una dintre cele mai puternice și respectate voci anticomuniste din exilul românesc și, în general, din a doua jumătate a secolului XX. Opozant reductabil al regimului comunist de la București, își susține demersul cu argumente intelectuale, culturale, estetice și ideologice. Sistemul face tot ce-i stă în putință pentru a-l contracara și a-l compromite prin campanii de presă (duse, în special, în revista *Săptămâna*). Este o voce emblematică a postului de radio Europa Liberă, o autoritate culturală, alături de Monica Lovinescu. Opiniile sale sunt ascultate de marea majoritate a intelectualilor din România, reprezentând o garanție a adevărului, corectitudinii și lucidității critice. Este un *icon* al opoziției anticomuniste, al rezistenței culturale și al demnității umane în fața dictaturii și totalitarismului comunist, o conștiință exemplară într-o vreme de marasm ideologic și politic, de lașitate, trădare și dezumanizare.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

„Omul” și „Scamatorul” istoriei în veacul XX

Sergiu Filerot este un personaj-cheie și, în același timp, un caz special al generației deceniului cinci. Se numără printre cei care justifică într-un mod mai mult decât semnificativ ideea și sintagma de „generație pierdută”³ aplicată generației lui. Pe numele adevărat Gheorghe Niculescu, s-a născut la Craiova, în 3 februarie 1921, și a urmat Liceul Mihai Viteazul din București. A debutat în 1939 în *Jurnalul literar*, din Iași, al lui G. Călinescu, cu poezia *Monahală*, semnată N. Veghe. În continuare, colaborează, cu poezii, recenzii și traduceri, la aceeași revistă călinesciană, la *Universul literar*, *Tribuna tineretului*, *Tinerețea*, în intervalul 1939-1942. În martie 1940, este angajat la Tipografia Institutul de Arte Grafice „Tiparul Universitar”, aflată în proprietatea lui Nicolae Bagdasar, asistent universitar la Filozofie, pe postul de tehnician-administrator. Șansa, la aproape un an de la terminarea liceului, îi venise prin Dumitru Căprănoiu, ilegalist comunist din Craiova, cunoștință mai veche a familiei tânărului, care se ocupa de administrarea tipografiei. Fiind concentrat și apoi trimis pe front, Căprănoiu, căruia Filerot i-a păstrat o amintire plină de recunoștință, l-a ales pe acesta înlocuitor, la numai 19 ani. O șansă rară, în vremuri grele, în care, pentru un tânăr fără sprijin, subzistența însăși era o provocare. Nu mult după preluarea funcției, la o jumătate de an, tânărul, animat de ambiții culturale, își propune să tipărească autori de poezie fără resurse materiale, prin recursul la posibilitățile tipografiei și chiar cu implicarea lui financiară. Iată cum mărturisește el însuși nașterea acestei idei, care se va dovedi importantă pentru cultura românească: „Nu inhalasem prea mult din atmosfera plumburie, otrăvitoare pentru plămâni, a tipografiei, dar suficient de euforică pentru a da aripi entuziasmului unui tânăr, când am simțit ivindu-se în mine gânduri nesăbuite. Ce-ar fi să înlesnesc tipărirea unor plachete acelor pătimiși ai versului care nu au posibilitatea bănească de a-și vedea visul cu ochii, de a-și materializa tipografic entuziasmul lor creator?”⁴ Prima plachetă de versuri pe care o tipărește, în noiembrie 1940, este *Glod și empireu de-azur*, semnată de N. Chirițescu-Dolj, nimeni altul decât fratele editorului improvizat, muncitor tâmplar, pasionat de poezie. În 1941, octombrie, sub aceeași politică editorială, fără costuri pentru autori, apar plachetele: *Aritmetică*, de Felix Anadam, *Încrustări în gând*, de G. Niculescu-Veghe (Sergiu Filerot), iar la începutul lui 1942, *Vergu Ocu*, culegere de schițe, de Tib. Tretinescu.

Colaborarea cu grupul și revista *Albatros* începe în februarie 1941. Este o perioadă sumbră, marcată de mari tulburări politice și evenimente sângeroase, dominate de rebeliunea legionară, cu seria de crime abominabile ale extremei drepte, și înnăbușirea acesteia. Filerot însuși cade victimă acestor

³ Sintagma „generația pierdută” referitoare la tinerii scriitori ai deceniului cinci aparține lui Eugen Simion.

⁴ Sergiu Filerot, *Reîntâlniri*, București, Cartea Românească, 1985, p. 17



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

evenimente, când este ridicat, noaptea, pentru a fi dus la abator, locul execuțiilor legionare. Profitând de haosul acelor ore de coșmar, cel candidat la o execuție sumară evadează din închisoarea improvizată: „În prima noapte a rebeliunii (20-21 ianuarie, n.n.), șase haidamaci cu suman și cușmă, cu revolver la sold, precum și un sergent de poliție în uniformă și cu pușca la umăr m-au ridicat din pat la miezul nopții și m-au depus la sediul improvizat al unei secții a C.M.L. (Centrul Muncitoresc Legionar) instalat în noaptea aceea în localul atelierului fotografic «Riviera» din bd. Ferdinand (azi bd. Gh. Dimitrov). Era, așa cum am înțeles în cele câteva ore ce au urmat, un punct de organizare a luptei, dar și un loc de tranzit de unde trebuia să fiu predat altora cu destinația... abator. A fost o noapte de groază. Nu știam, la acea oră, ce avea să se întâmple pe plan politic și național. Ca arestat, asistam – martor involuntar – la transmiterea unor ordine disperate date unor posturi de luptă legionare din cartier aflate într-o confruntare pe viață și pe moarte. Auzeam că trebuie să lupte până la ultimul om, iar de vor fi învinși, să dea foc benzinărilor ocupate în acea noapte. În sediul improvizat în care mă afluam nu mai rămăsese nimic statornic decât telefonistul cu pistolul în fața lui, pe masă. Ceilalți veneau de pe «poziții», plecau pe «poziții». Un du-te-vino agitat, haotic, disperat. Iar eu... Eu constataam că prea întârzie (și era foarte bine!) preluarea mea de către cei ce erau așteptați, dar care nu mai veneau. Și nici nu au mai apucat să vină. Și-așa, în urma haosului creat, salvarea mea nu mai putea întârzia. Către orele 8 dimineața am izbutit să scap. Nimănui nu-i mai ardea să se mai ocupe și de mine.”⁵

În februarie 1941, în biroul lui de la *Tiparul Universitar*, Sergiu Filerot primește vizita a doi universitari, Nicolae Bagdasar (asistent la Filosofie, proprietarul tipografiei) și Raul Teodorescu (asistent la Litere, directorul viitoarei reviste *Albatros*), însoțiți de Geo Dumitrescu, student la Facultatea de Litere și Filosofie, care îi expune planul de editare și tipărire a revistei. Astfel se pun bazele colaborării dintre grupul albatrosist și Tipografia *Tiparul Universitar*, de sub teascurile căreia vor ieși cele șapte numere ale revistei *Albatros*. Sergiu Filerot devine un apropiat al grupului, iar biroul lui se transformă într-un fel de redacție a revistei, pe lângă celelalte locuri de întâlnire, mai mult sau mai puțin improvizate. Colaborarea continuă și după interzicerea revistei *Albatros*, odată cu numărul 8, care rămâne în șpalturi. Pentru continuarea proiectului, grupul de tineri pregătește caietul de poezie *Sârmă ghimpată*, la care participă cu poezii și Sergiu Filerot, care este respins de cenzură, din cauza conținutului anti-războinic. În primăvara lui 1942, încurajat de Geo Dumitrescu și de ceilalți colegi, din nevoia de a avea un mijloc de exprimare, Sergiu Filerot înființează *Editura „Alfa” – G. Niculescu*. Sub egida acesteia, în intervalul mai-iulie 1942, sunt tipărite lucrările: Ștefan Popescu, *Poezia trubadurilor* (eseu), Sergiu Filerot, *Om* (poeme), Sergiu Filerot, *Libere* (poeme în proză), Dimitrie Stelaru, *Trecere*

⁵ *Ibid.*, pp. 20-21



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

(poeme), Ștefan Stănescu, *Poemul sistemului solar*. În planul editorial, sunt programate să apară următoarele: Dumitru Bărbulescu, *Oameni în beznă* (nuvele), Geo Dumitrescu, *Pelagră* (poeme), Marin Preda, *Măritiș* (nuvele), Ștefan Popescu, *Pentru realism în literatură* (eseu), N. Chirițescu-Dolj, *Pregătire pentru bal și vis* (versuri), Sergiu Ludescu (pseudonimul lui Mircea Tiriung), *Stins* (poeme), Ion Schintee, *Jean Giono* (studiu), Sergiu Filerot, *Poezia tânără românească dintre 1935-1942* (antologie), Marin Sârbulescu, *Orbul de aur* (poeme). Dar acestea nu mai au timp să apară. La sfârșitul lui iulie 1942, Sergiu Filerot este arestat, iar editura, desființată.

Arestarea lui Sergiu Filerot are loc în contextul tipăririi volumelor *Om* (poeme) și *Libere* (poeme în proză). Manuscrisul plachetei *Om* fusese returnat de la această instituție cu ștampila „Cenzurat”. Sfidând Cenzura Militară, Filerot tipărește clandestin *Om*, în 600 de exemplare, care sunt blocate, cea mai mare parte, în tipografie. Poetul este trimis în fața Curții Marțiale cu următoarele capete de acuzare: „defetism, instigare contra ordinii sociale existente, insulte aduse mareșalului Ion Antonescu”⁶. „Principala piesă a acuzării”⁷, după mărturisirea poetului, a fost poemul *Scamator veac XX*, considerat o insultă la adresa mareșalului, conducătorul statului, dar incriminate au fost și fragmente din alte poeme precum: *Jucării*, *H*, *Cântec de fier*, *Sârmă ghimpată*, *Marionete*, din ciclul *Vitrină secol XX* (în același volum). Palpitând de revoltă și de sarcasm, poemul *Scamator veac XX* este un rechizitoriu dur și un act de acuzare la adresa războiului și a manipulării: „Scamator, înșelător și nebun, / ne amăgești cu fraze sentențioase și câte-un tun / tot atât de favorabil și multicolor prezentat / ca orice lucru inoportun. // Hei, Omule de jos, / tu nu pricepi că trebuie să rămâi îndobitocit? / tu nu trebuie să ai cunoștințele Scamatorului botos; / îți ajunge, în definitiv, o flizie, și un trup îmbătrânit. // Mai spune câteodată același scamator de asemenea sentențios și senil / câteva versuri cu «vitejie» și – implicit – «înainte»! / pe care ni le dă și nouă, celor de rând, să le declamăm viril / și să mergem, desigur, tot înainte! Înainte! // Astăzi, un Scamator veac XX înșiră pe câmp / jucăriile la modă: soldați, hoituri și mitraliere / și râde, râde sarcastic și batjocoritor de omul tâmp / care-i privește, veșnic nepriceput, înșelăciunile și aude canoniere.” Acuzatul este încadrat într-un articol dintr-o lege specială, privitoare la crima contra siguranței statului, care prevedea pedeapsa cu moartea. Salvarea vine de la profesorului Dimitrie Bagdasar: acesta și o echipă de doi medici îi eliberează inculpatului un certificat medical care atestă „iresponsabilitatea parțială” a celui pasibil de pedeapsa capitală. După respingerea recursului din 17 februarie 1943, Curtea Marțială îl condamnă, prin sentința definitivă nr. 5115, la „zece ani de închisoare

⁶ *Ibid.*, p. 72

⁷ Marin Iancu, *Nevoia de modele. Interviuuri pe teme de istorie literară*, București, Corint, 2003, p. 46



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

corecțională pentru instigare publică și șase luni de închisoare pentru neprezentarea publicației la cenzură.”⁸.

În *Viața ca o pradă*, Marin Preda relatează pe pagini întregi episodul publicării cărții interzise de cenzură de către Sergiu Filerot, condamnarea acestuia și vizita pe care el și ceilalți i-o fac în închisoare. Poetul condamnat are în ochii colegilor lui o aură de martir. Iată cum vede Preda întâmplarea:

„Într-o zi i-am făcut o vizită lui Sergiu Filerot, la *Tiparul Universitar*. Nu aveam încă un volum, dar voiam să-l sondez: când voi avea (și asta putea fi curând, chiar prin toamnă), o să-l tipăresc? Așa, cât al poetului statistician de pildă. L-am găsit într-o stare de spirit schimbată. Nu mai era jovial, era posomorât, chiar întunecat. Nu i-am spus nimic. Stătea cu capul în hârtii și tăcea. Pe urmă a chemat pe cineva, a cerut două cafele și la cafea a luat alături de pe birou un manuscris și mi l-a întins. Era un volum de poezii, al său, cartonat, bătut la mașină, intitulat *Om*. Chiar sub titlu am văzut o ștampilă parcă amenințătoare prin literele ei groase și verzi, aplicate ca o sancțiune: *cenzurat*. Va să zică, Filerot avea un volum, vruse să-l tipăresc și... ”;

„(...) Ca să ne pomenim, câteva săptămâni mai târziu, tot grupul de la *Popasuri* cu știrea uluitoare că, împotriva cenzurii, Sergiu Filerot tipărise un volum de versuri pe care până atunci îl ținuse ascuns. Ne-am dus la el, și de astă dată, vesel și jovial ca și înainte ni l-a dat fiecăruia cu dedicație.”;

„(...) Am râs toți, râdea și el, masivul puțin strâmb, Geo Dumitrescu admirativ, totuși îngrijorat, Ierunca depășit. Ei, gândeam, Filerot ne minte, face pe nebunul, altfel n-ar fi așa de vesel. M-am dus acasă și l-am citit. Era într-adevăr subversiv, versuri «tari» despre războiul pe care îl duceau armatele noastre, prin care poetul exprima presentimentul dezastrului final: ne înhămasem la un car străin, care avea să se sfârșească, al lui Hitler, și muream zadarnic pe întinse pustiuri de zăpadă și sârmă ghimpată. În '42, când zeul războiului părea să fie de partea lui Hitler, starea aceasta de spirit a lui Sergiu Filerot ne uimi pe toți. A difuzat cartea și a fost imediat arestat.

Am fost toți și l-am văzut la Malmaison, pe Plevnei, dar nu înăuntru, ci din stradă. A apărut după gratii...

Am stat în fața lui lungi minute. Nici măcar nu ne dădeam seama: noi eram liberi, puteam merge în voie unde doream, ne puteam întâlni când vroiam, sau sta acasă... Și iată, unul din noi călcase draconica cenzură ca să exprime starea noastră de spirit, fără să-i pese de ceea ce avea să i se întâmple...

– Filerot, am strigat, ce faci, Filerot?

– Bine, zice, ce faceți voi?

⁸ *Ibid.*, p. 63



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Ce făceam noi? Ce puteam face? Ce să-i răspundem? Nici noi nu știam ce facem.

În orice caz nu ceea ce făcuse el. «... Pentru voi am făcut totul», părea el să ne spună și noi știam prea bine acest lucru. Filerot, îi strigam... Filerot, tu nu ne-ai dat să-ți citim volumul, să decidem dacă era bine sau nu să înfrunți cenzura, suntem totuși alături de tine, Filerot...

Ne-am împrăștiat și ne-am regăsit câteva săptămâni mai târziu la procesul lui. Intrasem în clădire fără nici o autorizație, sau poate aveam autorizație, nu știam nimic. Lume nu era, tribunalul gol. L-am zărit pe Filerot în dreapta estradei judecătorului între două baionete... aflară a doua zi că Sergiu Filerot fusese condamnat. În ziua în care am aflat sentința, am luat volumul lui de versuri și în singurătatea camerei mele am scris cu nepăsare de ceea ce putea să mi se întâmple, pe coperta ultimă, cu litere apăsate, în câteva fraze, cuvinte despre destinul unui poet, într-un timp istoric tulbure și primejdios.”⁹

În altă parte, Preda reia episodul condamnării: „A fost condamnat la moarte eronat. Noi eram în sală, de față. L-am vizitat și-n celulă, la Malmaison. Țin minte ca acum: se ținea cu mâinile de gratii și ne vorbea mândru de isprava lui: «Ce faceți, bă?» Nu era deloc speriat! (...) În ziua când am aflat că Sergiu Filerot a fost condamnat la moarte, m-am întors acasă la mine și am scris pe contra-coperta volumului de versuri, cu litere gotice, nu știu nici astăzi de ce, pe toată pagina de carte, istoria apariției și condamnării poetului...”¹⁰

După perioada de închisoare executată la Malmaison și Jilava, Sergiu Filerot este eliberat, mai devreme, în aprilie 1943. Colaborează, în continuare, cu poezie, traduceri și articole, la *Victoria*, *Universul literar*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Orizont*, *Lumea*, *Libertatea*, *Lupta tineretului*, *Viitorul social*, *Scânteia tineretului*. Este secretar de redacție la *Lupta tineretului*, în intervalul 1946-1947, *Tânărul muncitor*, 1948-1949, *Scânteia tineretului*, 1949-1952¹¹. Ceva ciudat se întâmplă după aceea cu Sergiu Filerot. Poetul se izolează din ce în ce mai mult și rupe legătura cu foștii prieteni. Își încheie experiența literară pentru multă vreme. Suferind de inimă (două infarcte), este pensionat medical la numai 52 de ani, în 1973, și se retrage în singurătate, în lumea cărților. După două decenii de tăcere, după apariția cărților *Viața ca o pradă*, a lui Marin Preda, și *Eseu despre generația războiului*, de Emil Manu (Editura Cartea românească, 1978)¹², Sergiu Filerot se hotărăște să iasă din tăcere. Le scrie lui Marin Preda și lui Geo Dumitrescu, se reîntâlnește cu Marin Preda în 1979.¹³ La propunerea lui Eugen

⁹ Marin Preda, *Viața ca o pradă*, București, Editura Albatros, 1977, pp. 295-300

¹⁰ Apud Marin Iancu, *Op. cit.*, p. 68, Sânziana Pop, Interviu cu Marin Preda, *Luceafărul*, nr. 20 (629), 18 mai 1974, p. 3

¹¹ Marin Iancu, *Op. cit.*, p.44

¹² În mod eronat, Emil Manu îl declarase mort pe Sergiu Filerot „prin anii '60”, în urma izolării poetului și a lipsei informațiilor la zi.

¹³ Sergiu Filerot, *Op. cit.*, Cap. *Reîntâlnire cu Marin Preda*, pp. 81-92



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Jebeleanu, susținut prin scrisori de recomandare de Marin Preda, Geo Dumitrescu și Ștefan Popescu, Sergiu Filerot este primit în Uniunea Scriitorilor în 30 mai 1980. În 1982, îi apare, la Cartea Românească, volumul *Vitrină secol XX*, care include incriminatul ciclu *Om*, din 1942. Așadar, al doilea debut, la 40 de ani distanță. În 1985, tot la Cartea Românească, publică *Reîntâlniri*, carte de memorii, un document important pentru istoria literară, în special pentru generația deceniului cinci. Moare în toamna anului 1989. Prin destinul lui, Sergiu Filerot este un caz dramatic al generației pierdute a literaturii române.

„Ora 25” a poeziei și mărturia unui supraviețuitor

Un alt poet al generației este **Alexandru Lungu**. Născut la Cetatea Albă, în 1924, a absolvit Medicina în București în 1949. Își publică primele încercări poetice în 1940, la 16 ani, în revista *Prepoem* și editează împreună cu Stelian Diaconescu (viitorul Ion Caraion) revista *Zarathustra*, la Buzău, în perioada 1940-1941. Anul 1941 consemnează debutul său editorial cu placheta *Fata din brazii*, apărută în Colecția *Zarathustra*. Poemul cu același nume este salutat de revista *Albatros*. În numărul 5-6, din 10-25 mai 1941, al revistei, la *Relief*, apare nota: „Asupra poemului «Fata din brazii» al tânărului nostru colaborator, d. Alexandru Lungu, publicat într-o plachetă a colecției «Zarathustra» din Buzău, vom reveni cu atenția pe care o merită o realizare interesantă.” Pentru ca, în numărul următor (7, 15 iunie), cronicarul de la *Relief*, nimeni altul decât Felix Anadarm, să-i dedice o analiză consistentă, care conține și critici, dar și laude. „Preatânărului autor din Buzău” i se reproșează, plastic și expresiv, atașamentul față de unele modele din epocă: „D. Lungu ni se pare mult prea emoționat în fața unor prestigii poetice care nu-s, ni se pare prea solicitat de desmățul poeziei contemporane. Numai așa ne explicăm frecvența unor argumente lirice gratuite, perimate care apar ca niște petice în peretele strofei.” Dar concluziile sunt promițătoare pentru tânărul poet: „D. Lungu demonstrează posibilitățile unui poet autentic. E concluzia pe care o însemnăm pe marginea plachetei sale de debut, cu concluzia că osârdia tânărului poet ne va îngădui curând aprecieri și mai generoase.” Dar, pentru *Albatros*, nu va mai fi timp. În 1946, Alexandru Lungu publică volumul de poeme *Ora 25* (Editura Publicom), care primește Premiul Minulescu pentru poezie. Pe coperta a doua a ediției princeps, o coloană nesemnată explică argumentele premiului, afirmând, printre altele: „Dar acest debut nu reprezintă numai o promisiune, ci afirmarea definitivă a unui poet de robust și veritabil talent, și totodată o oglindă în care poezia de pe acest meridian, anemiata de declarații contradictorii și suspine inutile, își regăsește chipul autentic și zâmbetul biruitor.” Stilul critic este tot albatrosist, iar în spatele lui ar putea fi Geo Dumitrescu ori Virgil Ierunca. Publică, în continuare, poezie în periodice: *Revista Fundațiilor Regale*, *Curentul literar*, *Claviaturi*,



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Fapta, Lumea etc. După instaurarea regimului comunist, când nu mai este timp pentru literatură autentică, tace o lungă perioadă de timp, ca și colegii să de generație. Revine pe scena poeziei, după 22 de ani, în 1968, cu *Dresoarea de fluturi*. Adaugă noi volume la opera sa poetică: *Timpul oglinzilor* (1968), *Altceva decât umbra* (1969), *Ninsoarea neagră* (1970), *Poeme* (1971), *Armura de aer* (1973). În paralel, Alexandru Lungu dezvoltă o carieră profesională de elită ca medic endocrinolog: este cercetător la Institutul de Endocrinologie al Academiei Române, apoi șef al secției endocrinologice în cadrul aceluiasi Institut, iar, mai târziu, devine membru al Academiei de Științe Medicale din New York.

În 1973, poetul rămâne în Germania, unde își continua cariera medicală și, pe cont propriu, pe cea poetică, în condițiile limitative ale exilului. Colaborează cu poezie la reviste românești din exil precum: *Ethos, Limite, Mele, Micron* etc. și publică plachete de versuri, cele mai multe în Colecția Semn (Raubach): *Elegiile malteze* (1980), *Litera și legământul* (1981), *Trei parabole* (1981), *Septuoprepeome* (1981), *Umerii lui Elohim* (1981), *Nutreț pentru demoni* (1982), *Spaima viorilor* (1982), *Clavicula mundi* (1983), *Fapta și întâmpinarea* (1984), *Judecata fără apoi* (1984), *Piatra-apa-soarta* (1985), *Steaua neizbucnită* (1986), *Trei poeme* (1986), *Fuga din priveriști* (1987), *Elegiile cretane* (1989). În 1989, la Editura Nord, din Aarhus, Danemarca, a lui Victor Frunză (care va deveni Editura Victor Frunză – EVF), publică volumul *Pardes*. Începând cu 1990, cu Micaela Lungu, soția sa, editează *Argo*, caiet de poezie și desen. În străinătate îi mai apar (după mutarea, în 1989, la Bonn, când își încheie cariera de medic și se dedică artei – poeziei și picturii): *Cheia de miresme* (Colecția Semn, Bonn, 1990), *Stigmat și lauri* (Colecția Semn, Bonn, 1993). După 1989, începe să fie publicat din nou în țară, în reviste: *România literară, Vatra, Poesis, Unu* etc. După alți 20 de ani de absență, autorul revine în spațiul poeziei românești cu mai multe volume de poezii: *Zăriștea din timp / En glänta ur tid* (ediție bilingvă, în limbile română și suedeză, Editura Cogito, 1997), *Roua de apocalips*, antologie 1973-1997 (Editura Albatros, 1998), *Ochiul din lacrimă / Das Auge aus der Träne* (ediție bilingvă, în limbile română și germană, Editura Vitruviu, 1998), *Teascul de taină* (Editura Albatros, 1999), *Ninsoarea neagră* (antologie, două volume, Editura Vinea, 2000), *Ziditor de umbre înălțând zădărnicii* (Alexandru Lungu & Galateea, 2005), *Scorbura melancoliei* (Alexandru Lungu & Galateea, 2006), *Îngerul și îngeră* (Editura Vinea, 2008), *Clepsidra oarbă* (Alexandru Lungu & Galateea, 2008). Poetul s-a stins din viață la 24 iunie 2008, în Germania.

Undeva, poetul vorbește despre colegii lui de generație, despre destinul tragic al unora, despre evoluția lor literară în perioada de după război, sub presiunea și teroarea ideologiei totalitare: „Strangularea culturii prin năvălirea realismului socialist a amuțit vocile poeților pentru mai multă sau mai scurtă vreme. A fost o perioadă de pierderi care, dincolo de unele reveniri târzii, a lăsat urme



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

nefast. Trei poeți însemnați au înfundat pușcăriile; dintre ei Constant Tonegaru a murit în urma torturilor îndurate la Aiud. Alții s-au retras în traduceri: Ioanichie Olteanu (precum știm, nu a mai publicat deloc poezie) sau Marcel Gafton, care debutase în 1945 în „Revista Fundațiilor Regale” și a revenit surprinzător cu un prim volum abia în 1972! Pierderile cu sau fără reveniri au fost multe. C. T. Lituon, poet ales, s-a stins foarte tânăr, volumul ce-l pregătise a rămas nepublicat. A. E. Bakonsky și Nina Cassian, aparținând, cel puțin cronologic, generației, s-au rătăcit în mlaștinile unui proletcultism cras, revenind târziu, mai mult sau mai puțin limpezitor, la poezia neîngenuncheată ideologic. Margareta Dorian s-a pierdut prin America, iar Alexandru Vona, având un volum de poezii scos de sub tipar la Fundațiile Regale, și-a recuperat (ani lungi!) capodopera *Ferestrele zidite* care este, oricum, tot lucrarea poetului. S-ar putea deci vorbi despre o generație pierdută, dar în bună parte târzielnic regăsită și încă nu într-un tot recuperată de către istoria literară¹⁴. Cuvintele lui trebuie citite ca mărturia unui poet, membru al aceleiași „generații pierdute”, victimă el însuși, prin lungile tăceri și prin exilarea în alt spațiu cultural, a istoriei și a destinului.

Sub semnul tragic al destinului

Un poet al deceniului cinci despre care astăzi nu se mai știe aproape nimic este **C. T. Lituon**, pseudonimul straniu al lui Constantin Tutică. Născut în 1922, acesta vine din afara cercului de literați ai generației, ca student la Agronomie. Nu aparține grupului albatrosiștilor, dar este unul dintre poeții care face parte din marea generație a războiului, din noul val al literaturii, un val care se va sparge de stâncile istoriei. Publică în revistele *Ion Maiorescu* (1941), *Ramuri* (Craiova), în *Kalende*, *Vremea*, *Scânteia tineretului* (1943, 1944), fiind descoperit ca poet cu perspective literare de Ion Caraion. Lituon frecventează, având ca ghid pe Emil Manu, după cum mărturisește acesta¹⁵, cenaclul *Fapta*, condus de Mircea Damian (directorul ziarului *Fapta*), și cenaclul *Sburătorul*, de după moartea lui Eugen Lovinescu. Un fel de autodidact în poezie, deschis spre idei literare noi, atipic, autor de poeme ciudate prin perspectivă și noutate, Lituon produce atitudini contrarii la nivelul receptării: unii se îndoiesc de originalitatea și valoarea sa, considerându-l un fel de epigon al lui Tonegaru, alții îl cred de-a dreptul un mare poet (primăvara lui 1946, cenaclul *Fapta*). Începe să se afirme prin publicarea unora dintre poeziile citite la cenaclu în *Caietele de poezie ale Revistei Fundațiilor Regale*. Moare însă, mult prea timpuriu, în 1948, la numai 26 de ani, fără a apuca să debuteze în volum. În urma lui au rămas în manuscris aproximativ 30 de poeme, unele terminate, altele în fază de atelier, lăsate lui Ion Caraion. În

¹⁴ Nicolae Țone, „Am părăsit «groapa cu lei» a pierzaniei pentru a fi, oriunde altundeva, liber și fericit...”. Dialog cu Alexandru Lungu, Editura Vinea, București, 2004, p. 192

¹⁵ Emil Manu, *Generația literară a războiului*, București, Curtea Veche, 2000, p. 129 și următoarele.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

capitolul pe care i-l dedică (*Enigmaticul C. T. Lituon*) în lucrarea *Eseu despre generația războiului*, Emil Manu face o analiză a poeziei rămase în manuscris, de unde rezultă portretul unui poet interesant, care scrie o poezie a evaziunii, populată de mituri, simboluri, legende și basme, de elemente magice și arhetipale, preocupat de trecut, de natural, de existența genuină, dar și de viața cotidiană, pe care o abordează în stil ironic și pamfletar. Tipărirea poemelor rămase într-o plachetă ar fi putut constitui actul de recuperare a unui poet prematur dispărut, un gest util pentru interesul istoriei literare.

O mare promisiune a generației și a literaturii române este, în primii ani ai deceniului cinci, **Emil Ivănescu** (fratele mai mare al poetului Mircea Ivănescu), prozator și dramaturg, colaborator al revistei *Albatros*. Absolvent al liceului Spiru Haret din București, student la Medicină, probează o vastă cultură și un spirit erudit, fiind pasionat de lecturi, de literatură și de scris. În același timp, este un meloman rafinat, practicând, el însuși, pianul. Publică în paginile revistei (numărul 3-4, din 10-25 aprilie 1941) o proză din categoria literaturii absurdului, intitulată *Al doilea ecou al „Mantalei”*. Scrie o piesă stranie, *Artistul și Moartea*, „monoact oniric”, experiment de „teatru interior”, care apare postum, în 1947, în revista *Agora*, editată de Ion Caraion și Virgil Ierunca. Lasă în manuscris, în stadiu de proiect, o altă piesă *Dialogiile Psihopatului* sau *Colocviile sfârșitului de noapte*, două jurnale, în română și în franceză, mai multe note, proze și scrisori. Spirit livresc, retras într-o lume proprie, tânărul este obsedat de ideea sinuciderii – asumată și conceptualizată la nivelul unei filosofii personale a existenței –, pe care o expune, calm, detașat, cunoscuților ca pe o perspectivă sigură în ceea ce-l privește. În acest context, își creează un scenariu al propriului sfârșit, voluntar, cu dată certă, pe care îl aduce la cunoștința prietenilor, cu aceeași seninătate. Data fixată inițial este amânată însă pentru ca subiectul să poată participa la un concert de elită în București. Cei din jur iau totul ca pe un joc de tânăr scriitor, care se complăce în scenarii literare. Numai că nu este vorba de jocul unui creator excentric. În data de 4 iunie 1943, Emil Ivănescu își duce scenariul la îndeplinire. Tânărul autor, dispărut la 22 de ani, rămâne o promisiune neonorată a literaturii române, un geniu neîmplinit și un posibil mare scriitor, un nume pierdut al unei generații pierdute, dar nu sub auspiciile istoriei absurde, așa cum se întâmplă cu ceilalți, ci sub semnul destinului tragic.

În slujba poeziei și a regimului

Din generația războiului face parte și **Victor Torynopol** (pe numele real Victor Florescu), născut la Lugoj, în 1922. Debutază în *Vremea*, în 1942. Este autorul volumului *Cartea cu pâine, sânge și cocs*, premiat în 1946 de Editura Forum din București cu premiul pentru poezie acordat poezilor tineri. Între cei opt premiați, se află și Victor Torynopol, cu volumul lui de poeme inspirate de război, care prezintă



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

elemente comune cu poezia lui Caraion sau Tonegaru. Urmează Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București între 1946 și 1950. Spre deosebire de cei mai mulți dintre congenerii săi, dezvoltă o carieră profesională de succes, în învățământul universitar, în aparatul guvernamental și în diplomatie, în timpul regimului comunist. Este funcționar la Banca Națională, cadru didactic la Institutul de Studii Economice (1946-1953), director de cabinet în Ministerul Cultelor (1948-1950), consilier în Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Presei și Relațiilor Culturale (1950-1953), atașat cultural la ambasadele României în Republica Populară Democrată Coreeană (1953-1955) și Elveția (1956-1959), director adjunct în Direcția Relațiilor Culturale din Ministerul Afacerilor Externe (1960-1961), consilier cultural la Ambasada României din Paris (1961-1963), director adjunct la Direcția Presei din MAE (1963-1968, 1973-1982), ambasador în Argentina, Uruguay și Chile (1968-1973). Din punctul de vedere al carierei, este un caz spectaculos, rarissim la nivelul generației din care face parte. Tăcerea de-a lungul parantezei istorice de două decenii îl afectează însă și pe el. Revine în câmpul poeziei după 21 de ani, în 1967, cu volumul de poezii *Viscolul și armonia*, urmat de: *Franța în patru anotimpuri* (1967, ediția I, București, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 1980), *Zbor prin subcuvinte* (Cluj-Napoca, 1974), *Artere de taină* (Cluj-Napoca, 1979), *Cânepa iubirii* (București, 1982). Moare în 1985.

Poeți arestați ai generației pierdute

Emil Manu (Emil Cismărescu, născut în 1922, în Mehedinți), poet, istoric și critic literar, cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, este „martor și cronicar al epocii”, după cum el însuși se declară¹⁶. În această calitate, este autorul unei cărți fundamentale privitoare la scriitorii deceniului cinci, *Eseu asupra generației războiului*, apărută la Cartea Românească, în 1978, și reeditată, într-o formă revizuită și îmbogățită, în anul 2000, la Curtea Veche, sub titlul *Generația literară a războiului*. Face parte, el însuși, din această generație (în afara grupului albatrosist), căreia îi împărtășește idealurile literare, fiind un „martor” onest, dar și actant al perioadei, care cunoaște personal dramele și servituile istoriei. În această calitate, din interiorul fenomenului literar, este prieten cu mulți dintre tinerii scriitori ai contingentului său. O prietenie specială îl leagă de Ion Caraion. Urmează, între 1942 și 1946, Facultatea de Litere și Filozofie, face Școala de Ofițeri de Rezervă de la Slănic Prahova și participă la război. Este profesor în învățământul secundar, la Baia de Aramă și Drobeta Turnu Severin, între 1947 și 1955, când devine cercetător și secretar științific la Societatea de Științe Filologice din București. În decembrie 1959, este arestat de Securitate, acuzat că l-a găzduit pe Ion Caraion (acesta

¹⁶ Emil Manu, *Op. cit.*, p. 437



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

ispășise o pedeapsă de cinci la Canal și în alte închisori pentru că expediasse versuri împotriva regimului în străinătate, publicate în Spania și Franța) și că, la propriul domiciliu, a participat la lecturi de poezii, unele scrise de Ion Caraion în închisoare, în care, conform actului de condamnare, „se făceau afirmații calomnioase la nivelul de trai și condițiile de viață ale oamenilor muncii din țara noastră.”¹⁷ Este acuzat, de asemenea, că a scris, el însuși, poezii care comunicau „o atitudine dușmănoasă față de orânduirea socialistă din țara noastră.” Capul de acuzare, citat tot de scriitor, este următorul, extras din rechizitoriul procurorului: „Inculpatul Emil Manu a afirmat că în țara noastră nu este asigurată libertatea scrisului și exprimării gândirii, că literatura realist-socialistă este înapoiată, că scriitorii contemporani nu ar scrie din convingere, ci din interese materiale, ceea ce demonstrează lipsa de atașament față de orânduirea și ordinea socială din țara noastră.”¹⁸ Tribunalul Militar București îl condamnă pe scriitor, prin sentința nr. 280 din 6 iunie 1960, la „6 ani de închisoare, 4 ani interdicție și confiscarea averii pentru infracțiunea de uneltire contra ordinii sociale prin agitație, prevăzută de art. 209 Cod penal, pct. 2, litera a.” Este închis la Jilava și în lagărul de muncă forțată Peninsula, din Dobrogea. Ulterior, refuzându-i-se angajarea, lucrează ca muncitor necalificat pe un șantier de construcții, apoi ca operator chimist într-o fabrică de mase plastice. În 1964, este angajat ca redactor-documentarist la Editura Muzicală, iar, în 1967, intră, prin concurs, la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, de unde se și pensionează în 1982. Este veteran de război, cu gradul de maior în rezervă. În calitate de fost combatant pe front, primește medalia de participant la cel de-al doilea război mondial.

Opera lui Emil Manu cuprinde poezie, proză, critică și istorie literară, ediții critice și traduceri, scriitorul fiind un autor prodigios și un „cronicar” conștiincios al literaturii române. Semnează următoarele volume de poezie: *Incunabule* (Editura pentru Literatură, București, 1969), *Ceremonia faianțelor* (Editura Eminescu, 1971), *Ora magnoliilor* (Editura Eminescu, 1975), *Ultima corabie cu pânză* (Editura Ion Creangă, 1976), *Vesperalia* (Editura Eminescu, 1980), *Ora reveriilor* (Editura Eminescu, 1989), *Utopia nopții* (Editura Eminescu, 1998), *133 de poezii* (Editura Vinea, 1999). Între alte titluri ale operei sale literare se numără: *Poezie și istorie la 1848* (Editura Albatros, 1974), *Infernurile noastre*, jurnal de detenție (Editura Crater, 1995), *Galaxia Eros*, roman (Editura Porto-Franco, Galați, 1997). În același timp, este autorul unor cărți bine documentate de istorie și critică literară: *Prolegomene argheziene* (Editura pentru Literatură, 1968), *Reviste românești de poezie* (Editura Academiei, 1972), *Sinteze și antisinteze literare* (Editura Dacia, 1975), *Arghezi, contemporanul nostru* (Editura Albatros, 1977), *Eseu despre generația războiului* (Editura Cartea Românească, 1978), *Ion*

¹⁷ Emil Manu, *Op. cit.*, p. 450

¹⁸ *Idem*, pp. 450-451



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Minulescu și conștiința simbolismului românesc (Editura Minerva, 1981), *Sensuri moderne și contemporane* (Editura Eminescu, 1982), *Dimitrie Stelaru*, monografie (Editura Cartea Românească, 1984), *Ion Caraion*, monografie (Universal Dalsi, 1999), *Viața lui Marin Preda* (Editura Vestala, 2003), *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, vol. 1 și 2 (Curtea Veche, 2004). A participat la redactarea în colaborare a unor lucrări de critică și istorie literară, a realizat ediții critice (Ion Minulescu, Tudor Arghezi, V. Demetrius, Ion Caraion). În anul 2000, a primit Premiul special al Uniunii Scriitorilor pentru întreaga activitate. Emil Manu a încetat din viață pe 19 septembrie 2005.

Un scriitor din aceeași generație, care cunoaște răul regimului comunist în forma lui extremă, concentraționară este și **Teohar Mihadaș**. Aromân de origine, născut în Turia (Grecia), în 9 noiembrie 1918, absolvă Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București, în 1943. Participă, în calitate de combatant, la cel de-al doilea război mondial. După război, este profesor de română, franceză, latină, filozofie în Bistrița și Năsăud. În 1948, este arestat și închis pentru activitate împotriva statului. Este implicat în același caz cu poetul Constant Tonegaru (v. *supra*). Venit la București să-și caute de lucru, în vremuri de mare restriște, Mihadaș îl întâlnește întâmplător pe Tonegaru. Impresionat de situația lui, acesta îl duce la secția de Cruce Roșie a Legației Belgiei, de unde procură un pachet cu ajutoare sosite din Occident (hrană, alimente), pe care i-l dă colegului aflat în nevoie. Ajuns la Bistrița, din același sentiment, Mihadaș dăruiește ajutoarele primite liderului unui grup de rezistență anticomunistă din munți. Acesta este prins și, înainte de a fi lichidat, mărturisește de unde are ajutoarele. Arestat, în primăvara lui 1949, și supus la torturi de organele de Securitate, Mihadaș indică și el sursa, poetul Constant Tonegaru. Teohar Mihadaș execută 7 ani de detenție în condiții dintre cele mai grele la Aiud, Canalul Dunăre-Marea Neagră, Mărgineni și Pitești. După eliberarea din închisoare, nu este reprimat în învățământ și, pentru a supraviețui, face nenumărate munci: muncitor sezonier, săpător de fântâni, ajutor de tâmplar, paznic, manipulant de mărfuri etc. În 1964, devine secretar literar al Teatrului Național din Cluj, iar, între 1970 și 1973, este membru al redacției revistei *Steaua* și redactor-șef al *Tribunei* din Cluj.

A debutat în 1941 cu volumul de poezii *Ortodoxie păgână*. A revenit în literatură, în 1967, la o distanță de 26 de ani, cu *Țărâna serilor*. Publică, în continuare, volume de poezii: *Reminiscențe* (București, 1969), *Trecerea pragurilor* (București, 1972), *Elegii* (București, 1975), *Nimburi* (Cluj-Napoca, 1977), *Pâinile punerii înainte* (Iași, 1979), *În lumina înserării* (București, 1982), *Înstelatele oglinzi* (Cluj-Napoca, 1984), *Înaltele acele vremi* (Cluj-Napoca, 1987), *Orfica tăcere* (Cluj-Napoca, 1988), *Crepuscularele vitralii* (Cluj-Napoca, 1993), *Chemări spre nicăieri și niciodată. Poezii 1985-1995* (București, 1996), *Catrene* (Cluj-Napoca, 1999); volume de proză, memorialistică, romane



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

autobiografice: *Tărâmul izvoarelor* (București, 1968); *Frumoasa risipă* (Cluj-Napoca, 1980), *Pinii de pe Golna* (Cluj-Napoca, 1993); *Pe muntele Ebal* (Cluj-Napoca, 1990), *Steaua câinelui* (Cluj-Napoca, 1991), *Străinul de la miezul nopții* (Cluj-Napoca, 1996) – acestea trei având ca temă perioada concentraționară –, *În colț lângă fereastră* (Cluj-Napoca, 2000). Teohar Mihadaș moare la 29 noiembrie 1996, la Cluj.

Un poet de marcă al generației este **Ștefan Augustin Doinaș** (Ștefan Popa, născut în 1922, în comuna Caporal Alexa, jud. Arad). Nu face parte din grupul albatrosist, dar publică o poezie, *Poemul cărților*, în nr. 5-6 (10-25 mai 1941) al revistei *Albatros*. Doinaș evoluează pe o altă coordonată poetică, tradiționalistă, baladică, estetizantă, fiind unul dintre exponenții *Cercului Literar de la Sibiu*, care-i cuprinde pe Radu Stanca, Ion Negoitescu, Ioanichie Olteanu, I. D. Sârbu, Ovidiu Cotruș, Cornel Regman, Radu Enescu etc. În 1948, absolvă Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Cluj, ai cărei primi ani îi urmăse la Sibiu, în epoca sibiană a Universității, pe timpul Dictatului de la Viena. Este profesor de română în învățământul secundar în județul Arad (Cherechiu, Hălmagiu, Gurahonț), între 1948 și 1955, când vine în București, unde este angajat, cu ajutorul lui Radu Stanca, la revista *Teatru* ca redactor, din 1 ianuarie 1956. Este arestat în data de 3 februarie 1957 și condamnat, pentru omisiune de denunț, la un an de închisoare. Marcel Petrișor, student pe vremea aceea, hăituit de regimul comunist, le povestise celor din redacția revistei despre revoluția și contrarevoluția din Ungaria, începută de studenți, și despre faptul că o manifestație a studenților contra limbii ruse în învățământ ar urma și în România. Arestat după trei zile (ceea ce atestă că în audiență erau informatori), Petrișor, supus la bătaii cu ranga, nominalizează pe cei care au făcut parte din publicul improvizat. Un lot mare de 36 de persoane este condamnat la închisoare în acest caz, cu pedepse în funcție de „vinovăție”, culminând cu sentința primită de Petrișor: 25 de ani de închisoare. Doinaș își ispășește vina de a nu fi informat autoritățile despre episodul incriminat cu un an de închisoare, până în ianuarie 1958. Poetul se referă, cu decență, la experiența lui penitenciară într-un interviu: „Nu îmi place să vorbesc despre perioada aceasta pentru că mi se pare puțin indecent ca un om care a stat numai un an la închisoare să vorbească despre asta când alții au stat 16 ani în condiții nemaipomenite.”¹⁹ După eliberarea din închisoare, timp de cinci ani, până în 1963, nu are drept de semnătură. În acest interval, după propria mărturisire, face stilizări literare din limba rusă. Este angajat la revista *Lumea*, condusă de George Ivașcu, apoi, începând cu 1969, la *Secolul XX*, pe care o va și conduce, ca redactor-șef, din 1992, apoi de pe poziția de director. În această calitate participă la metamorfoza publicației în *Secolul XXI*, având drept suport Fundația cu același nume. Este

¹⁹ Cleopatra Lorințiu, Interviu cu Ștefan Augustin Doinaș, *Secolul XXI*, nr. 7-12, 2014



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

primit în Academia Română în 1992. Se implică și în politică, devine membru al Partidului Alianța Civică și intră în Parlamentul României ca senator.

Ștefan Augustin Doinaș debutează editorial târziu, după stagiul de un an de închisoare politică, urmat de o perioadă de tăcere de cinci ani, prin lipsa dreptului la semnătură. În 1964, îi apare primul volum de versuri, *Cartea mareelor*, care include și poemele dintr-un ciclu mai vechi, *Alfabet poetic*, proiectat pentru tipărire în 1947, după ce câștigase cu manuscrisul lui premiul Eugen Lovinescu. Din cauza întâmplărilor existenței și ale istoriei, în condițiile restricțiilor impuse de regim, poetul debutează la 46 de ani, fără a se putea exprima aproape două decenii. Opera lui cuprinde volume de poezii: *Cartea mareelor* (București, Editura pentru Literatură, 1964), *Omul cu compasul* (București, Editura pentru Literatură, 1966), *Seminția lui Laokoon* (București, Editura Tineretului, 1967), *Ipostaze* (București, Editura Tineretului, 1968), *Alter ego* (București, Editura Cartea Românească, 1970), *Ce mi s-a întâmplat cu două cuvinte* (București, Editura Cartea Românească, 1972), *Papirus* (București, Editura Cartea Românească, 1974), *Anotimpul discret* (București, Editura Eminescu, 1975), *Alfabet poetic* (București, Editura Minerva, BPT, 1978), *Locuiesc într-o inimă* (București, Editura Militară, 1978), *Hesperia* (București, Editura Cartea Românească, 1979), *Poeme* (București, Editura Cartea Românească, 1983), *Vânătoare cu șoim* (București, Editura Cartea Românească, 1985), *Foamea de Unu* (București, Editura Eminescu, 1987), *Interiorul unui poem* (București, Editura Cartea Românească, 1990), *Arie și ecou* (Cluj, Editura Dacia, 1992), *Născut în Utopia* (București, Fundația Culturală Română, 1992), *Lamentații* (București, Editura Albatros, 1993), *Aventurile lui Proteu* (București, Editura Humanitas, 1995), *Alexandru refuzând apa* (1995), *Psalmi* (București, Editura Albatros, 1997); critică literară și eseuri: *Lampa lui Diogene* (București, Editura pentru Literatură, 1970), *Poezie și modă poetică* (București, Editura Eminescu, 1972), *Orfeu și tentația realului* (București, Editura Eminescu, 1974), *Lectura poeziei* (București, Editura Cartea Românească, 1980), *Măștile adevărului poetic* (București, Editura Cartea Românească, 1992), *Poeți români* (București, Editura Eminescu, 1999); teatru: *Brutus și fiii săi* (București, Editura Expansion-Armonia, 1995); proză: *T de la Trezor* (București, Editura Fundația Culturală „Secolul 21”, 2000). Poetul a încetat din viață pe 25 mai 2002.

Ulterior, în urma cercetărilor efectuate de Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, au fost descoperite probe care atestă că Ștefan Augustin Doinaș a fost colaborator al Securității (nume conspirativ: „Gogu Ivan”), în urma unui angajament semnat în perioada detenției. Între victimele lui s-au numărat: Ion Caraion, Haralambie Grănescu, Ion Negoitescu. Se pare că, în urma delațiunilor lui, ultimii doi au fost arestați în 1961.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Ion Caraion – un poet condamnat la moarte

Un caz tragic al generației pierdute, prin complexitatea și implicațiile lui morale, îl reprezintă poetul **Ion Caraion**. Stelian Diaconescu s-a născut pe 24 mai 1923 în satul Pălici, comuna Rușavăț (Viperești), județul Buzău. Urmează, între 1935 și 1942, cursurile liceului Bogdan Petriceicu Hașdeu din Buzău, perioadă din care datează și primele lui încercări literare. Împreună cu Alexandru Lungu (v. *supra*), editează revista *Zarathustra*, întreprindere tolerată de directorul liceului, scriitorul Bucur Țincu. În Colecția *Zarathustra*, asociată revistei, apar două plachete de versuri: Lucian Valea, *Mătânii pentru fata ardeleană* și Alexandru Lungu, *Fata din brazi*. Din 1943, frecventează cursurile Facultății de Litere și Filozofie, pe care o absolvă în 1948. Își câștigă existența din activitatea de corector la *Timpul* (unde este coleg cu Marin Preda), apoi de redactor la *Timpul* și la *Ecoul*. Ajunge consilier în Ministerul Artelor, secretar general de redacție la revista *Lumea* (1945), șef de presă la Editura Fundațiilor Regale (1947). După propriile mărturisiri, în 1944, participă la înființarea ziarului *Scânteia* (organul Partidului Muncitoresc Român) și devine secretar general de redacție al săptămânalului recent înființat *Scânteia tineretului* (revista Uniunii Tineretului Muncitoresc), unde este coleg de redacție cu nimeni altul decât Nicolae Ceaușescu. Debutul în periodice și-l face în *Universul literar* și *Curentul literar*, în 1940, publicând, în același timp, în *Zarathustra* și *Claviaturi* (editată după modelul celei dintâi de elevii Lucian Valea și Mircea Bogdan). Trimite poeme la *Albatros*, de unde primește un răspuns favorabil la rubrica *Poșta*, pe care o ține Geo Dumitrescu, în numărul 5-6 (10-25 mai 1941). Activează în presă, situându-se în prima linie a actualității culturale, prin texte de opinie și atitudine, cronici, recenzii, în *Ecoul*, *Timpul*, *România liberă*, *Jurnalul de dimineață*, *Lumea*, *Tineretea*, *Victoria*, *Tribuna poporului*, *Fapta*, *Revista Fundațiilor Regale* etc. Debutează editorial în 1943 cu placheta de poeme *Panopticum* (Editura Prometeu), un protest liric la adresa războiului, care este retrasă din librării și interzisă de către Cenzura Militară. Conform spuselor sale, Caraion este amenințat, spre intimidare, cu pistolul la tâmplă de către colonelul Atanasiu, șeful cenzurii. În 1945, publică, la Editura Forum, volumul *Omul profilat pe cer*, pentru care primește premiul editurii dedicat poezilor tineri (pe care îl primește și Victor Tornyopol, pentru volumul *Cartea cu pâine, sânge și cocs*, v. *supra*). În 1947, publică a treia plachetă de versuri, *Cântece negre*, la Editura Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă. Tot în 1947, editează, împreună cu Virgil Ierunca, revista *Agora*, *Colecție Internațională de Artă și Literatură* (v. *supra*), care reunește scriitori români și străini, editată în cinci limbi, o experiență culturală unică în epocă. În paginile revistei, pe lângă Arghezi, Blaga, Barbu, apar poeți români care se vor bucura de recunoaștere internațională precum Benjamin Fondane, Paul Celan (debut poetic în limba germană) și – o contribuție esențială la crearea unui spațiu fără frontiere al literaturii – nume celebre sau în curs de consacrare ale



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

poeziei: André Breton, Henri Michaux, Eugenio Montale, Robert Desnos, Christian Morgenstern, Rainer Maria Rilke, Umberto Saba, Carl Sandburg, Salvatore Quasimodo (care, în 1959, avea să primească premiul Nobel pentru literatură). *Agora* a fost o performanță unică a culturii românești în deceniul al cincilea, care, dacă n-ar fi fost interzisă după primul număr, ar fi putut influența evoluția literaturii noastre în direcția unei necesare deschideri europene și universale. Dar în calea acestei deschideri și a culturii în general se așezase deja un obstacol inexpugnabil: istoria. Caraion își continuă activitatea jurnalistică prin articole de atitudine și de direcție, în care asumă rolul de îndrumător ori chiar de mentor al tinerei generații de scriitori. Mărturie stau articolele publicate în *Ecoul: Literatura viitorului*, *Urbanismul în literatură*, *Scrisul frumos*, *Culturalii*, *Criza tineretului* (1943-1944), în *România liberă: Scrisoare deschisă poezilor viitori* (1946) și multe altele. De asemenea, poetul se implică în dezbateri și polemici pe teme majore ale epocii, precum criza care afectează individul, societatea, cultura, subminând în mod dramatic viitorul. Astfel, plecând de la articolul *Există o criză a culturii românești* (*România liberă*, 30 septembrie 1946), al lui Virgil Ierunca, scrie două texte ample, care analizează modul în care criza afectează cultura și individul: *Criza culturii românești* (*Jurnalul de dimineață*, anul VIII, nr. 579, 17 octombrie 1946) și *Criza omului* (*Jurnalul de dimineață*, anul VIII, nr. 621, 19 decembrie 1946).

În anul 1950, în septembrie, Caraion este arestat cu acuzația că a trimis în străinătate articole și versuri critice la adresa regimului, materiale care au fost difuzate „de imperialiști împotriva RPR” (după cum se arată într-un document oficial din anii '60). Sentința definitivă pe care o primește inculpatul: cinci ani de închisoare corecțională. Caraion își execută pedeapsa la Canal, în lagărele de muncă, la Căvnic și Baia Sprie, în minele de plumb, transformate în cele mai dure închisori, în special pentru intelectuali. Condițiile inumane ale regimului penitenciar făceau din aceste locuri de pedeapsă spații infernale, lagăre de exterminare. Iată ce spune Caraion: „Arestat în 1950, în 1952, am fost trimis la minele de plumb din Baia Spriei. Ne găseam la sute de metri sub pământ. Eram în schimb de noapte. Aveam 29 de ani și 38 de kg. Trebuia să livrăm o normă irealizabilă – fiecare sclav, căci sclavi eram, câte 4 tone de minereu pe șut. Ajunsesem niște epave și vorbeam despre cultură. Despre trădarea oamenilor de cultură. Eu veneam din înfrângeri. Poate mai profunde. Îmi amintesc vorbind în acea noapte, cu dezgust și tristețe, de Camil Petrescu și Călinescu. Amândoi academicieni... aveam în fața mea barosul cu care trebuia să zdrobim bulgării de rocă sterilă și care cântărea 40 kg. Atârna mai greu decât mine.”²⁰ Actul rememorării, în *Ultima bolgie*, al treilea volum al *Jurnalului*, scoate la lumină secvențe de coșmar ale perioadei de închisoare politică, imaginea unui infern care întrece orice

²⁰ Ion Caraion, *Jurnal 2, O pată de sânge intelectual*, p. IX



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

imaginație, o utopie negativă, spațiu al suferințelor atroce și al morții. Paginile lui Caraion sunt o mărturie zguduitoare: „În Maramureș sunt mine de plumb, de cupru și de aur, dar în același timp sunt închisori. Unele dintre cele mai crude închisori, de predilecție pentru intelectuali. Crude și multe. Eu am stat în două. Ca deținut politic și intelectual, mă trimiseseră, la un moment dat, să-mi execut pedeapsa acolo, trebuind să lucrez 12 ore din 24, în condiții subumane, de un primitivism și o rigoare de-a dreptul sălbatică, la aproape 1000 de metri sub pământ, unde temperatura era așa de ridicată că umblam cu toții în pieile goale, în abataje foarte înalte, unde nu se putea asigura securitatea muncii. Nici o mirare că unii au pierit zdrobiți de blocurile de rocă desprinse de sus, la cea mai ușoară clătinare produsă de perforatoarele cu care trebuia să găurim roca și să căutăm filoanele de minereu. Filoane din ce în ce mai zgârcite. Dar nu era numai asta. Prin fisurile stâncii, se infiltra apă. Apa era acidulată și picura pe trupurile noastre, după cum v-am spus, goale. Acolo unde cădea stropul de apă acidulată, carnea sfârâia și se făcea bubă. În așa fel, încât la foarte scurtă vreme toți cei care lucram în astfel de locuri expuse ajunseserăm să avem corpurile îmbrăcate ca într-o plasă de zale de bube. Și bubele acelea nu ne mai treceau, nu aveau timp să se cicatrizeze ori să se vindece, deveniseră o rană vie și deschisă, care ne durea tot timpul, formând peste pielea noastră un cofraj, o coajă, o crustă cafeniu-neagră. Pe deasupra, normele pe care eram obligați să le îndeplinim erau în sine irealizabile, înadins calculate astfel. De ce? Pentru ca prizonierul politic să se afle continuu față de direcția închisorii și de puterea politică a statului în stare de culpă și de recalcitrantă. Pentru ca, în permanență, nimeni neputându-și realiza norma, fiecare să poată fi oricând învinuit că sabotează munca, munca socialistă, socialismul, așadar, și că sabotajul este, firește, politic, și că deci se face susceptibil de un nou proces, în care va fi gratificat cu o și mai mare pedeapsă, în așa fel încât să nu mai spere a se elibera vreodată. Iar dacă nu-ți făceai norma (și, după cum am explicat, nimeni nu putea să și-o facă), la ieșirea din mină erai vârat 12 ore la carceră, desculț, numai în cămașă și indispensabili, cu rația mâncării redusă, iar adesea și bătut. După care, te trimitea iar la munca forțată din mină, unde iar nu realizai norma și iar puteai fi pedepsit cu alte 12 ore de izolator sever. Iar asta, zi de zi, noapte de noapte.

Iarna, o atare pedeapsă se dovedea foarte dură, aproape de neîndurat, căci frigul cobora acolo, în carceră, sub -20 de grade, carnea ți se învinețea, picioarele degerau, necesitatea de a țopăi continuu, spre a te încălzi, te obosea, te extenua, te apropia de letargie și de moarte.”²¹

De-a lungul celor cinci ani de închisoare, în special în perioada Canalului, deținutul improvizează două „reviste” literare, scrise pe hârtie provenită de la sacii de ciment, care circulă subversiv printre deținuți. Poeziile sunt trimise și dincolo de grădii, unde sunt dactilografiate de viitoarea

²¹ Ion Caraion, *Ultima bolgie*, Jurnal 3, pp. 23-24



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

soție a poetului, Valentina Sestopali. Cele două reviste se numesc *Generații* și *Don Quichotte* și reprezintă un mod de supraviețuire morală, intelectuală și culturală, probabil unic în spațiul concentraționar românesc. În exil, Caraion va reedita revista *Don Quichotte*, născută în închisoare și renăscută în libertate. Informații despre această experiență și despre rezistența prin poezie furnizează tot poetul: „Scrise de mână, cu creionul, cel mai adesea pe hârtie de sac de ciment, în anii detenției am inițiat și am făcut să circule de la un penitenciar la altul și din temniță în temniță, iar lesne nu era, revistele clandestine *Generații* și *Don Quichotte*. Din 1982, *Don Quichotte* și-a reluat apariția în exil. O considerabilă parte a versurilor mele (născute între ziduri de celule sau înlăuntrul sârmelor ghimpate) a izbutit să se strecoare afară. Nu e prilejul să explic cum. Unele memorate, altele cărcălite rudimentar, acele poeme nimerite în fine în lumea de dincolo de grății au avut șansa de scurtă durată să fie dactilografiate cu grijă de viitoarea mea soție și să circule. Însă unii dintre răspânditorii acelor poeme erau agenții Securității, mandatați să intre în posesia respectivelor texte și să le difuzeze, tocmai spre a se furniza astfel pretextul unei noi întemnițări. Ea n-a întârziat.”²²

Caraion este eliberat la 20 septembrie 1955. Cu ajutorul lui Emil Manu, secretar științific al Societății de Științe Filologice și Istorice, este angajat tehnoredactor al revistelor *Studii de literatură universală*, *Studii și articole de istorie*, *Studia et acta orientalia*. Publică în paginile acestora texte pe care le semnează cu pseudonim. Este arestat, din nou, în martie 1958, cu o serie de acuzații de mare gravitate: înaltă trădare, spionaj, uneltire împotriva regimului. În realitate, poetul participase la întâlniri în care citise poezii scrise în închisoare și se discutasă despre situația din România (v. *supra*, Emil Manu), trimisese astfel de poeme în străinătate pentru a fi tipărite și difuzate, făcuse liste de scriitori în mizerie propuși pentru a primi ajutor din Occident. Procurorul cere pentru inculpat pedeapsa capitală, sentința se amână, în cele din urmă Tribunalul Militar București se pronunță: muncă silnică pe viață, care, prin recurs, este comutată în 25 de ani de temniță grea. Închis la Malmaison, deținutul știe însă că a fost condamnat la moarte și așteaptă timp de trei ani, în fiecare clipă, să fie executat. Își execută pedeapsa în lagărele morții de la Jilava, Gherla și Aiud. Este eliberat în aprilie 1964. Despre această a doua experiență vorbește, din nou, Caraion: „Mă eliberam în septembrie 1955, pentru ca, după doi ani și jumătate, în martie 1958, să fiu reîncarcerat și să primesc un alai de pedepse, totalizând – pentru organizație antistatală, tentativă de răsturnare a ordinii statului, spionaj, înaltă trădare etc. – vreo 200 de ani de condamnare și culminând cu pedeapsa capitală. Aproape trei ani, singur într-o celulă la Malmaison, am așteptat zilnic să fiu executat. Ancheta n-a încetat niciodată. Nici după ce am încercat a mă sinucide; nici după ce – transferat în alte penitenciare și comutându-mi-se în două rânduri pedeapsa,

²² Ion Caraion, *Jurnal 2, O pată de sânge intelectual*, pp. XI-XII



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

mai întâi în muncă silnică pe viață și apoi în 25 de ani de temniță grea – am trecut prin Jilava, Gherla și Aiud; nici după ce, o dată cu ceilalți captivi politici, am fost eliberat în 1964; nici după ce, ca majoritatea scriitorilor ce supraviețuiseră închisorii, în 1968 s-a procedat la așa-zisa noastră reabilitare; ancheta n-a încetat niciodată, reabilitat sau nereabilitat, în temniță sau afară.”²³ Înainte cu câteva săptămâni de a fi eliberat, Caraion este pus de Securitate în situația de a opta între două alternative: continuarea restului pedepsei, de 19 ani (din cei 25, deținutul ispășise șase), sau colaborarea cu organele statului din rațiuni de interes național. În momentul discuției, Caraion nu are cunoștință de faptul că, pe fondul dezghețului ideologic, al denunțării abuzurilor staliniste, se luase decizia eliberării tuturor deținuților politici și că, în consecință, eliberarea lui, și a celorlalți, era iminentă. Opțiunea, în fața perspectivei a aproape două decenii de închisoare, singura despre care avea cunoștință, este pentru libertate. Libertatea cu prețul colaborării.

Odată cu întoarcerea în libertate, face traduceri, colaborează cu diverse publicații, *Gazeta literară*, *Viața românească*, *Secolul 20*, *Ramuri*, integrându-se, treptat, în activitatea din presa culturală. Face apel, printr-un memoriu, la fostul lui coleg de redacție de la *Scânteia tineretului*, Nicolae Ceaușescu, solicită sprijin Secției de propagandă a CC al UTC pentru a fi integrat în redacția uneia dintre publicațiile: *Viața românească*, *Secolul 20*, *Contemporanul*, *Gazeta literară*, *Arta plastică*, *Revue roumaine*, *România liberă*, *Magazinul*, *Informația*. Caraion începe o cursă cu viața pentru a recupera timpul pierdut, cei 11 ani de închisoare. Privitor la această experiență, poetul face următoarea mărturisire: „Sub apăsarea anilor de viață furați, a manuscriselor de mai multe ori confiscate și distruse, cu complexul sfâșietor că nu voi mai avea timp să scriu sau să spun ce am de spus sau de scris, obsedat de ideea că mesajul meu este amenințat a fi încă o dată înăbușit, vreme de cincisprezece ani, nu aveam altă soluție, voi lucra demential câte 14-16 ore pe zi, ca să las o operă. Las, căci cad grav bolnav, cheaguri de sânge și fragmente din trupul meu pe mesele de operație ale spitalelor. Și toate acestea după ce veneam din închisoare cu coastele fracturate, în urma torturii... Dar nu e mai puțin adevărat că și coloana substanțialelor mele contribuții literare se înalță!”²⁴ Poetul redebutează editorial cu volumul *Eseu*, în 1966, după două decenii de tăcere. Odată cu acest dezgheț editorial, începe o activitate de creație frenetică, prin care publică un număr impresionant de volume de poezie, de eseuri, antologii din literatura universală, jurnale, traduceri, care, pas cu pas, configurează o operă importantă. Până în 1981, Caraion publică următoarele volume de poezie: *Eseu* (Editura pentru Literatură, București, 1966), *Dimineața nimănui* (Editura Tineretului, București, 1967), *Necunoscutul ferestrelor* (Editura pentru

²³ Ion Caraion, *Ultima bolgie*, p. 31

²⁴ Ion Caraion, *Jurnal 2*, p. XIII



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Literatură, București, 1969), *Cârțița și aproapele* (Editura Eminescu, București, 1970), *Deasupra deasuprelor* (Editura Litera, București, 1971), *Cimitirul din stele* (Editura Cartea Românească, București, 1971), *Selene și Pan* (Editura Eminescu, București, 1971), *Munții de os* (Editura Eminescu, București, 1971), *Frunzele în Galaad* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1973), *Poeme* (Editura Albatros, București, 1974), *Marta, fata cu povești în palmă* (Editura Ion Creangă, București, 1974), *O ureche de dulceață și-o ureche de pelin* (Editura Ion Creangă, București, 1976), *Lucrurile de dimineață* (Editura Cartea Românească, București, 1978), *Interogarea magilor* (Editura Cartea Românească, București, 1978), *Lacrimi perpendiculare* (Editura Minerva, BPT, București, 1978), *Dragostea e pseudonimul morții* (Editura Cartea Românească, București, 1980), *Cântecul singurei (Le chant de l'unique)*, volum bilingv (Editura Eminescu, București, 1979). Tipărește, de asemenea, patru cărți de eseuri și un jurnal: *Duelul cu crinii* (Editura Cartea Românească, București, 1972), *Enigmatica noblețe* (Editura Eminescu, București, 1974), *Pălărierul silabelor* (Editura Cartea Românească, București, 1976), *Bacovia, sfârșitul continuu* (Editura Cartea Românească, București, 1979) și *Jurnal I. Literatură și contraliteratură* (Editura Cartea Românească, 1980). Se adaugă ample antologii ale poeziei franceze, americane, canadiene, romande, neerlandeze, eschimose, o antologie de poeme dedicate lui Brâncuși de poeții lumii (*Masa tăcerii, Simposion de metafore la Brâncuși*, Editura Univers, București, 1970), traduceri din mari scriitori ai literaturii universale.

Un alt punct de ruptură în viața lui Ion Caraion – după cele două stagii în gulagul comunist, după teroarea așteptării morții în închisoare –, dar de data aceasta voluntar, se întâmplă în vara lui 1981. Este un eveniment care schimbă în mod fundamental sensul existenței poetului. În urma unei excursii, cu familia, în Franța (începând cu 5 august), acesta decide să rămână în Occident. Obține azil politic în Elveția și locuiește, până la sfârșitul vieții, în Lausanne. Aparent, resorturile gestului lui Caraion nu trădează cauze permeabile unui examen logic: poetul lasă în urmă o situație materială foarte bună, un apartament nou, spațios, în care se mutase de curând (în spatele Teatrului Național), o bibliotecă de 11 000 de volume și, mai ales, mii de pagini de manuscrise, după propria mărturisire. Opțiunea lui îi oferă libertatea, dar, în realitate, o libertate iluzorie, pe care o dă condiția exilatului. Poetul începe să trăiască nu numai un exil geografic, dar și unul lingvistic, cultural și spiritual. Între timp, colaborează cu posturile de radio BBC și Europa Liberă, scrie, publică în reviste românești din străinătate. Își continuă opera de scriitor și creator de cultură. Editează două reviste internaționale de poezie, *Don Quichotte* – „seria a II-a”, editată în lumea liberă, a revistei clandestine din închisoare – și *Correspondances*, realizate pe modelul *Agora*, din 1947, care concentrează numeroase semnături ale exilului românesc, dar și colaborări internaționale. Cea din urmă își va schimba numele în 2+2. În 1982, publică, la Editura Ion



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOS DRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Dumitru, din München, un volum de pamflete și interviuri, *Insectele tovarășului Hitler*, în care poetul acuză regimul comunist și pe conducătorii acestuia și, în același timp, își justifică opțiunea de a părăsi țara.

În curând, pe lângă celelalte exiluri, Caraion cunoaște și suferința inepuibilă a exilului moral. În urma defecțiunii sale, aparent inexplicabile, Caraion devine ținta unei campanii de presă concertată din țară prin intermediul revistei *Săptămâna*. Revista publică „fragmente” din „Jurnalul” lui Caraion, în care poetul se referă la români din exil, în special – cu mult venin, în termeni extrem de critici și sarcastici, ironizându-i și caricaturizându-i – la Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, prietenii lui de la Paris. În realitate, textele pretinse de jurnal, în fața opiniei publice din România comunistă, sunt note informative ale poetului către Securitate, pe care organul de represiune avusese prudența să i le solicite, ca garanție, înaintea plecării în Franța. Caracterul lor literar, de literatură pamfletară, scrisă cu condeiul unui mare portretist, într-o stilistică a ironiei acide, nu atenuează gravitatea morală a gestului. Campania împotriva poetului începe să producă efecte în Occident. Este din ce în ce mai izolat în cercurile exilului românesc, tot mai mulți – inclusiv foștii prieteni, care-l susținuseră întotdeauna – luând distanță față de el, ceea ce-i amplifică drama exilului și a însingurării. Fapt semnificativ, în septembrie 1981, Virgil Ierunca îi trimite lui Caraion o scrisoare de „despărțire”, după o prietenie de patru decenii. Cu puțin înaintea sfârșitului, revista *Dialog*, a lui Ion Solacolu (Dietzenbach, Germania), îi publică poemele din exil în seria *Caietele Ion Caraion*, care supraviețuiește poetului. Grav bolnav, suferind de ciroză și cancer hepatic (în urma unei hepatite B contractate prin transfuzii de sânge necontrolate în pușcăriile comuniste), Caraion se stinge din viață, la Lausanne, pe data de 21 iulie 1986. Postum, apar lucrări inedite ale poetului, poeme, jurnale, eseuri, scrieri din exil, precum și antologii din opera sa poetică: *Apa de apoi* (Editura Cartea Românească, 1991), *Omul profilat pe cer* (Editura Eminescu, 1992), *Greșeala de a fi, Poeme / The error of being, Poems* (Editura Fundației Culturale Române, Forest Books, 1994), *Cimitirul din stele* (Editura Eminescu, 1995), *Postume* (Editura Adevărul, 1995), *Tristețe și cărți* (Editura Fundației Culturale Române, 1995), *Exil interior* (Editura Libra, 1997), *Jurnal 2 – Literatură și contraliteratură* (Editura Albatros, 1998), *Jurnal 3 – Ultima bolgie* (Editura Nemira, 1998), *Poezii arestate* (Editura Muzeul Literaturii Române, 1999), *Antichitatea durerii*, volumul I (Editura Vinea, 2005).

În anii '90, se deschide în presă „Dosarul Ion Caraion”, în care este probată colaborarea acestuia cu Securitatea. În *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice 1969-1989*²⁵, sunt incluse două note informative ale lui Caraion despre Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, pe care Mihai Pelin

²⁵ *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice 1969-1989*, Editura Presa Românească, 1996, doc. 261, din 22 decembrie 1981, pp. 478-479



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOS DRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

(editorul lucrării) le publică în *România literară*, nr. 13-14, 1999. Același Mihai Pelin aprofundează subiectul, prin cercetarea arhivei CNSAS, într-o carte care alungă orice dubii: „*Artur*” – *Dosarul Ion Caraion*²⁶. O altă lucrare care vine cu proba verității în acest caz tragic al literaturii române este *Cazul „Artur” și exilul românesc. Ion Caraion în documente din Arhiva CNSAS*²⁷. Autorii volumul (cercetători în cadrul Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc) fac o precizare care nu mai lasă loc îndoielilor: „Dosarul de delator al lui Caraion se deschide cu o notă informativă datată 21 august 1964 și se încheie, după circa 400 de pagini pline de nume, gânduri, idei, remarci reproduse foarte fidel de agent, cu o notă datată 4 august 1981, deci chiar în ajunul plecării sale din țară. Din zecile de note, unele foarte scurte, altele foarte ample și înflorate cu metafore caracteristice scrisului literar, am căutat să selectăm în volumul de față numai acele documente care fac referire la oamenii din exil sau la legăturile celor din țară, scriitori, poeți, redactori ș.a., cu cercurile de exilați români din Occident.”²⁸ „Zecile de note”, semnate de *Nicolae Anatol* (la început) și *Artur* (ulterior), ca nume conspirative, vizează numeroși scriitori români din țară și diaspora, între care: Marin Preda, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, Paul Goma, Nicolae Breban, L. M. Arcade, Nicolae Steinhardt, Ov. S. Crohmălniceanu, Nina Cassian, Noël Bernard, Ion Negoițescu etc. Din *bibliografia* „Dosarului Ion Caraion” face parte și lucrarea *Această dragoste care ne leagă – Reconstituirea unui asasinat*²⁹, în care autoarea, Doina Jela, susține că fragmentele de „jurnal” publicate în *Săptămâna* sunt, de fapt, delațiuni ale lui Caraion către Securitate și-l culpabilizează pe poet pentru notele informative în care descrie discuțiile cu Ecaterina Bălăcioiu, mama Monicăi Lovinescu. Arestată în 24 mai 1958 și condamnată la 18 ani de temniță grea, doamna Bălăcioiu moare în închisoare, peste doi ani, la 8 iunie 1960, din cauză că, grav bolnavă fiind, i se refuză tratamentul medical. La „Dosarul Ion Caraion” se adaugă alte lucrări și articole de presă care au analizat cazul și au încercat să aducă informații, interpretări și explicații noi într-o speță complicată și sumbră a literaturii române și a lumii românești. Două observații se impun: una care îl acuză pe Caraion, alta care îl pune într-o lumină atenuantă a culpei morale. Ceea ce atrage atenția în colaborarea poetului cu Securitatea este zelul cu care acesta își execută angajamentul, conștiinciozitatea cu care dă informații, uneori cu lux de amănunte, într-o scriitură prin excelență literară. Lectura acestor note lasă impresia că, prin ele, autorul dă curs unor frustrări adânc ascunse în conștiința lui, chiar unor reglări de conturi secrete. În același timp, ele trebuie puse pe seama

²⁶ Mihai Pelin, „*Artur*” – *Dosarul Ion Caraion*, Editura Publiferom, București, 2001

²⁷ Delia Roxana Cornea, Dumitru Dobre, *Cazul „Artur” și exilul românesc. Ion Caraion în documente din Arhiva CNSAS*, Editura Pro Historia, București, 2006

²⁸ *Op.cit.*, p. 13

²⁹ Doina Jela, *Această dragoste care ne leagă – Reconstituirea unui asasinat*, Editura Humanitas, Ediția I, 1998, Ediția a 2-a, 2005



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

firii complicate, resentimentare și contradictorii a poetului, agravată de sechelele suferințelor psihice din închisoare. Cea de-a doua observație privește un moment de criză în relația lui Caraion cu Securitatea, în care acesta, copleșit moralmente, trimite instituției de represiune o scrisoare prin care își anunță intenția de a pune punct infamului angajament. În epistolă, autorul afirmă printre altele: „Considerați-mă cum veți crede, corect sau necorect, fiți cu mine drepti sau cruzi, luați măsuri împotriva mea de natură a mă lichida sau priviți-mă ca pe un caz limită, dovediți-mi bunătate sau supremă asprime, cruțați-mă sau ba, dar de astăzi eu nu vă mai pot fi de un atare ajutor, nu mai pot continua îndeletnicirea aceasta, care-mi provoacă o imensă scârbă de mine.”³⁰ Dar, după criza de conștiință, poetul își reia colaborarea în aceiași termeni.

Ion Caraion este cazul cel mai complex și mai complicat al generației pierdute. Din primii ani ai deceniului al cincilea, se afirmă ca o voce nouă a poeziei românești și ca un reprezentant al „noului val”. Este unul dintre cei mai importanți combatanți în presă pentru rezistența prin cultură, pentru schimbarea mentalității literare, pentru înnoirea poeziei, pentru demnitatea omului și pentru un viitor sub valorile umanismului. Alături de Geo Dumitrescu, Ion Caraion este un adevărat mentor pentru generația deceniului cinci. Cade victimă istoriei și propriului idealism și cunoaște gulagul regimului stalinist în ipostazele lui infernale. Colaborarea cu Securitatea reprezintă o zonă de umbră a existenței sale, care acuză duplicități, frustrări și tragice contradicții interioare ale unei psihologii complicate. Opțiunea pentru exil, departe de a însemna cucerirea libertății, constituie închiderea într-un cerc al izolării morale, un pas înainte spre moarte. Care vine curând, trăgând o cortină de întuneric peste un destin tragic. Este destinul unui poet condamnat la moarte de un regim politic, dar și de judecătorii din postumitatea acestuia. Așadar, o condamnare la moarte fizică, dar și la moarte morală și estetică. Dincolo de istorie și de judecata prezentului, Ion Caraion rămâne cel mai important poet al generației pierdute și unul dintre cei mai mari poeți ai literaturii române din a doua jumătate a secolului 20.

Concluzii

Încă de la primele forme de manifestare literară, tinerii care debutează la începutul deceniului al cincilea au de înfruntat o serie de obstacole. La început (și în continuare) de ordin material, apoi politic și ideologic, acestea devin, pe măsură ce trece timpul, tot mai multe și mai dificile. Odată cu lansarea revistei *Albatros*, cei care o editează ajung să fie o problemă a culturii prin spiritul critic și polemic, prin curajul cu care se implică în temele acestuia și promovează ideea schimbării. În același timp, ei devin o problemă a regimului, prin faptul că ies de pe linia ideologică impusă oficial, sfidând ordinea culturală

³⁰ Declarație din 4 mai 1967, semnată Diaconescu Stelian, în *Cazul „Artur ” și exilul românesc*, p. 54



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

controlată de criterii stricte și norme inflexibile. Din ce în ce mai mult, spațiul culturii este atent monitorizat, controlat și cenzurat. Începe o luptă cu cenzura, la nivel de grup, dar și individual, din care cenzura câștigă. Sunt interzise și confiscate volume de versuri, autorii sunt amenințați și intimidați, iar unii închiși. Sunt interzise reviste din cauza orientării lor, care nu coincide cu direcția impusă de regim. O victimă a acestei politici este însăși revista *Albatros*, interzisă după al șaptelea număr. Tentativele ulterioare de renaștere sunt sortite eșecului: numărul 8 nu apare, ci rămâne în șpalturi ca o mărturie a confiscării libertății artei și a creatorilor, placheta de poezii *Sârmă ghimpată*, deși gata de editare, nu primește bun de tipar, fiind socotită periculoasă prin conținutul anti-războinic și stângist, primul număr (seria a II-a) din *Gândul nostru* rămâne și singurul apărut, demersul de reluare a experienței *Albatros* izbindu-se de obstacolul de netrecut al cenzurii militare. Dar, chiar dacă proiectul comun eșuează, ideile lui sunt promovate de exponenții noului val în mod individual, într-o intensă activitate jurnalistică în planul culturii. Cei care se afirmă ca purtători de stindard ai ideilor de înnoire și ai spiritului albatrosist sunt Geo Dumitrescu, Virgil Ierunca și Ion Caraion (deși cel din urmă nu face parte din grupare). Demersul lor continuă până în 1947 când libertatea, restrânsă tot mai mult, începe să devină o utopie sub presiunea unei negre distopii: comunismul stalinist. Un nou tip de cenzură lichidează ultimele rămășițe de libertate și ordonează totul în matricea unei ideologii inumane. Cenzura absolută reduce la tăcere orice manifestare liberă pe planul creației și impune un alt gen de literatură, sub semnul realismului socialist. O tăcere de 20 de ani se așterne peste ceea ce promitea să fie „noul val” al literelor românești. O sincopă de aceeași dimensiune întrerupe cursul evoluției literaturii române. O generație care însemna o mare promisiune în câmpul creației literare devine astfel „generația pierdută”.

La începutul anilor '60, odată cu dezghețul ideologic, scriitorii deceniului cinci revin la viață din lunga hibernare impusă de regimul politic. Nu toți, nu în același timp și nu în aceeași măsură. Unii muriseră foarte tineri (Ivănescu, Lituon, Tonegaru), alții luaseră calea exilului (Ierunca). O parte dintre ei trecuseră prin gulagul comunist (Tonegaru, Mihadaș, Doinaș) sau abia acum se eliberau din pușcării (Caraion, Manu, Negoțescu, Dinu Pillat). Supraviețuitorii lungii tăceri reapar editorial la două decenii sau mai mult de la debut ori debutează la aproape 30 de ani după primele apariții în periodice (Marcel Gafton). Unii revin pentru scurt timp, pentru a se retrage treptat într-o nouă tăcere, voluntară, rar întreruptă de reeditări. Este cazul lui Geo Dumitrescu. Dimitrie Stelaru iese timpuriu, de data aceasta în mod real și definitiv, din scena vieții. Sergiu Filerot, care debutase fulminant și devenise un erou al generației sale, revine după patruzeci de ani, dar doar cu o reeditare și cu o carte de amintiri (un adevărat document de istorie literară), în anii '80, pregătindu-și, încet, trecerea în Câmpiile Elizee. Foștii albatrosiști Marin Sârbulescu, Tiberiu Trentinescu mor devreme, la începutul anilor '70. Între 1968 și



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

1970, Geo Dumitrescu, directorul *României literare*, îi strânsese pe foștii comilitoni în redacție, încercând să refacă grupul albatrosist. Ioanichie Olteanu, membru al Cercului Literar de la Sibiu, își ratase debutul editorial, în 1947, cu volumul de poeme *Turnul*, la Editura Fundațiilor Regale, prin desființarea editurii. Ulterior, a renunțat la poezie și s-a axat pe traduceri, preponderent din literatura rusă. Târziu, postum (s-a stins din viață în 29 martie 1997), îi apare volumul pe care îl refuzase întreaga viață, sub titlul *Turnul și alte poeme* (Editura Eikon, 2012). Alții dispar sau dispăruseră deja din orizontul literaturii (Elena Diaconu, Ovidiu Râureanu, Onca Talpa etc.). Câteva, mai devreme sau mai târziu, evadează în lumea liberă, dând un nou curs existenței lor: Alexandru Lungu (Germania), Ben. Corlaci (Franța), Ion Caraion (Elveția). După dezgheț însă, fiecare începe să meargă pe un drum individual, fără a mai aparține unui grup ori unei mișcări literare. Mișcarea din deceniul cinci își trăise demult cântecul de lebedă. Poeții începutului de deceniu șapte, membri ai generației pierdute, intră într-un ritm nou al creației și al literaturii. Ei scriu, publică, reeditează, recuperează scrieri mai vechi, în efortul de a reveni în actualitatea literară. Ion Caraion începe o luptă cu timpul și cu viața pentru a recupera anii pierduți în închisoare. O face cu revoltă și frustrare, ca un martir al scrisului, într-un proces dramatic de edificare a operei anulate prin vremea irosită în pușcăriile comuniste.

Dar scrierile lor iau alt curs literar, evoluează pe alte coordonate estetice față de mișcarea de înnoire de la începutul deceniului cinci, când tinerii autori participau la cristalizarea unui nou canon. Ieșiți din timpul reformei estetice, literatura, în speță poezia lor are drept miză afirmarea propriei opere și nu, neapărat, conturarea unei noi paradigme literare. Mișcarea se dizolvase în istorie, odată cu generația care o inițiasse, iar literatura ratase un timp fast al sincronizării ei europene. Ce avea să urmeze era recuperare și reluare a unui drum deja parcurs, în primii lui pași, care dăduseră tonul începutului de reformă. Chiar dacă membrii ei își continuă activitatea literară, iar unii edifică o operă impresionantă (de pildă Ion Caraion), recuperând o parte din cenușa istoriei, generația deceniului cinci rămâne o generație pierdută a literaturii române. O generație pierdută pentru procesul necesar al înnoirii estetice și al schimbării canonice, pentru sincronizarea literaturii noastre cu literaturile lumii. Dacă în anii '40, literatura noastră era în deplină sincronie cu procesele estetice europene, prin întreruperea cursului ei firesc, prin blocarea procesului început de noul val literar, va fi scoasă din ritmul acestor evoluții. De aceea, începând cu generația '60, se va întoarce la experiența modernismului interbelic și abia cu generațiile '70, '80 și următoarele se va reconecta, recuperând, „arzând” etapele irosite, la fluxul formelor înnoitoare din deceniul cinci, uimitor de noi și în contemporaneitatea imediată a literaturii române.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077"

BIBLIOGRAFIE

- Caraion, Ion, *Jurnal 2, Literatură și contraliteratură*, București, Editura Albatros, 1998
- Caraion, Ion, *Ultima bolgie, Jurnal 3*, București, Editura Nemira, 1998
- Filerot, Sergiu, *Reîntâlniri*, București, Editura Cartea Românească, 1985
- Iancu, Marin, *Nevoia de modele, Interviu pe teme de istorie literară*, București, Corint, 2003
- Ignă, Vasile, *Subteranele memoriei (1944-1954)*, București, Editura Universal Dalsi, 2001
- Ivan, Sorin, *Opera poetică a lui Ion Caraion*, București, Editura Universitară, 2014
- Ivan, Sorin, *A Tragic Poet of the East*, Wien, Österreichisch-Rumänischer Akademischer Verein, 2014
- Lungu, Alexandru, *Misterul poeziei. Între turnul de fildeș și zgomotul istoriei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
- Manu, Emil, *Eseu despre generația războiului*, București, Editura Cartea Românească, 1978
- Manu, Emil, *Generația literară a războiului*, București, Curtea Veche, 2000
- Manu, Emil, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, București, Editura Curtea Veche, 2004
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române – de la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I.O., 2000
- Mincu, Marin, *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Pontica, 2007
- Piru, Alexandru, *Panorama deceniului literar românesc 1940-1950*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundația Luceafărul, București, 2001
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, I*, Ediția I, București, Editura Cartea Românească, 1974, Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Cartea Românească, 1978



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



Fondul Social European
POSDRU 2007-2013



Instrumente Structurale
2007-2013



MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU



ACADEMIA ROMÂNĂ

Simion, Eugen, *Prefață* la volumul *Geo Dumitrescu: Aș putea să arăt cum crește iarba*, București, Editura Eminescu, 1989

Simion, Eugen, *Fragmente critice*, vol. 1-5, Ediția a II-a, București, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, 1998-2007

Stelaru, Dimitrie, *Zei prind șoareci*, București, Editura pentru Literatură, 1968

Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, București, Editura Mașina de scris, 2005